

TÄNAPÄEV

NR 11

NOVEMBER

1937

Ühispank Tartu Eesti
Laenu- ja Hoiu-Ühisus

Esimene Eesti kooperatiivpank. Asutatud 1902. a.
Tartus, Suurturg 14 (omas majas) Telefonid 177, 700

Toimetab kõiki pangaooperatsioone:

- Annab laene mitmesugustel kindlustustel.
- Võtab raha hoiule jooksva ja tähtajal arvel.
- Ostab ja müüb mitmesuguseid väärtapabereid.
- Inkassooperatsioonid.
- Moodne varakamber väärtasjade ja dokumentide hoidmiseks.
- Hoiukarbid koduseks rahakogumiseks.
- Ühendused kõigi sisemaa pankadega.

Kindlustusselts „Eeks-Maja“ Tartu osakond

Gustav-Adolfi 5

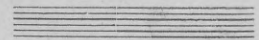
KO-KO-KO

Gustav-Adolfi 5

on mugavaim kohvik Tartus.

Külastajatele lugemiseks üle 60 mitmesuguse kodu- ja välismaa ajalehe ning ajakirja.

Maitsvaimad kohvikusaadused

*Ostke ainult kodumaa
kalasse ja batikuid
selle märgiga*

TÄNAPÄEV

NR. 11

NOVEMBER 1937

III AASTAKÄIK

E. Tammlaan: Vaimne rada

E. Laaman: Siloa tiigil

L. Mõtus: Käsi

K. A. Hindrey: Kirjad Erni Hiirele IV

A. H. Tammsaare: Lehm, laps ja inimene

J. Tõnisson: Endast hoolimata

Lemmatsi Ado: Raskeid päevi Tallinnas

L. Mõtus: On homses see ihataav vast

N. Ruus: Eesti põhjamaade kultuurivalgust suurendamas

J. Kangur: Sigtuna vaim kummitab

M. Päss: Ajalugu ja ajalooline romaan

V. Horm: Verdun — ühe miljoni inimese kalmistu

R. Tiitus: Mitte risti, vaid paganausk

Ka. Tp.: Pealinna kõrg- ja madalkonjunktuurist

J. Kangur: Meie haritlaskonna probleeme

P. Viiding: Süüdlane

O. Tooming: Musterküla Peresaare rabas

M. Päss: Juhan Luiga

A. Uibo: Alaväärsus ja endateostus

A. Tonska: Kaasaeg ja usuküsimus

M. Sillaots: EKS kolmekümneaastane

M. K.-O.: II rahvusvaheliselt antifäšistlike kirjanike kongressilt

V. P.: Marie Curie

E. Kippel: Tige lugu

J. Vahtra kaas

»Vanemuise« uue kontsertsaali avaaktus. Kõnetoolis minister O. Kask

Vaimne rada

Elame veriste sündmuste ajastul. Kogu maailm valab palavikuliselt suurtükke, ehitab lennukeid ja tanke, valmistab mürkgaase ja toodab tagavaraks koolerabatsille. Sõjateaduse asjatundjad ütlevad: praegusel olukorral on oma loomulik lahendus — relvastuse järjest pinevamaks muutuv võistlus jõuab kord punktile, kus tuleb odavam sõdida kui relvastuda. Sõja eelproovid käivad juba Lääne-Euroopas ja Kaug-Idas. Isegi praegused rahvaste juhid ei salga, et siin proovitakse relvatööstuse uemate saavutuste võimeid. Ja suure plahvatuse saabumine on ainult ajaküsimus. Kunas — seda ei või ütelda keegi, sest Maailmasõjale järgnenud avalikude lepete asemele on astunud jällegi saladiplomaatia. Vähe on Euroopas jäänud rahvaid, kes veel teavad, mida otsustavad riikide juhid rahvaste nimel. Või — kunas käsutatakse „väike inimene“ üle kogu kultuurmaailma kaitsekraavidesse — nimetuks hävituseseemeks terasele, tulele ja mürgile.

Ehk ongi juba muutunud küsitavaks, kas võime tänapäeva maailma kohta ütelda — kultuurmaailm? Tõed ja eluvormid, mis aastasadu on olnud eesmärgiks maailma selgematele peadele, suurematele vaimudele ja soojematele südametele, on paisatud kõrvale uutest moevooludest.

Tuletame meelde raamatute tuleriitu, eksiili aetud vaimusuurusi. Iseloomustav on seadus tänapäeva Euroopa „moodsamast“ suurriigist, kus üteldakse:

„Üliõpilased, ohvitserid ja parteiliikmed võivad omavahelisi auasju lahendada ainult relvaga.“

See seadus määrab tänapäeva aumõiste. Siit ei jäägi üldse järele au mõistet kui niisugust. Auks on jäänud ainult relvakäsitamise oskus. Kes on teisest tugevam, sellel on alati õigus.

Maailmale pole selline aumõiste uudiseks. Seda tuntakse keskajast — tumedamast leheküljest inimkonna ajaloos. On tehtud 180-kraadiline pööre tagasi. Astunud vaimselt rajalt kõrvale teisele rajale, mis viib tagasi ürgse, loomaliku inimese juurde. Oludesse, kus ei määra rahvaste või üksiku inimese saatust enam vaimsed väärtused või tõekspidamised, vaid toore jõu primitiivne printsip. See on Septimus Severuse juhtlause: „Lapsed, hoidke kokku! Makske sõduritele palka! Midagi muud ärge austage.“ Või Mussolini: „Kõik riigile! Mitte midagi väljaspool riiki! Mitte midagi riigi vastu!“

Tänapäeva iseloomustab totaalsus, nivelleerimine. Inimene töötab suurema pingega kui ku-

nagi varem. Aga see pingutus jääb telliskivi pingutuseks Hiina müüris. Riikide piirid ja vaba vaimu eitavad šovinismi dogmad suruvad üksiku inimese kas vaimselt alistuma või — hukkuma. Meie kõik teotseme, töötame, loome. Aga näeme siiski, et kultuurmaailm veereb paratamatult vastu hävingule. Ja neil, kelle mõte tõuseb vaatama üle äripäeva kitsast ringist, kerkib järjest teravamalt üles küsimus — kus või milles seisab viga? Kas meis endis või väljaspool meid?

„Paratamatus!“ ütleb fatalist. „Ajalugu kordub ja ei ole midagi uut päikese all.“ Ja nii on vastanud kogu inimkonna ajaloo kestel kõik need, kes pole olnud suutelised looma midagi uut, kes on ujunud allavoolu nagu surnud puu.

Meenub ühe kõrgema sõjaväelase lause Maailmasõja rahu aastapäeva aktusel: „Sõdasid on alati peetud ja peetakse ka alati. Inimene jääb inimeseks.“

Küsisin siis: „Kas te olete kunagi mõtelnud inimesesöömisele? Kui esimesed misjonärid läksid metslaste juurde ja ütlesid — ärge sööge inimesi — see on jäle, — siis metslased vastasid ka: kuidas nii — jäle? Inimesi on ju meie maal alati söödud ja süüakse ka alati. Ja misjonärid lõpetasid elu kannibaalide hammaste all. Aga tänapäeval ei sööda ometi enam inimesi . . .“

Olgu see näide drastiline, aga siiski näide sellest, kuidas vaimsus põrkab kokku animaalse inertsi. Need, kes läksid metslaste juurde, olid oma vaimse väärtusega võõrkehad metsikus ühiskonnas. Aga nad uskusid inimkonna arengusse. Maksud selle eest eluga. Kuid keheline surm ei hävita vaimseid väärtusi. Primitiivne ühiskond võib välja lülitada vaba mõtte levitamise. Aga vaimne rada on viinud inimesi ikka edasi, kuigi ühiskonnad hävinevad.

Ajalooline Sparta oli peagu täpseks eeskujuks tänapäeva totaalsetele riikidele. Aga kui me pingutame mälu, et ajaloost meelde tuletada, mida andis Sparta inimkonnale, siis leiame ainult karmi režiimi, toore füüsilise kasvatuse, verised võidud ja musta veresupi, mida peale spartlaste eneste keegi ei söönud. Ja kui Sparta vallutas Ateena antiikse demokraatia, hävines ka Kreeka kultuur.

Mustale veresupile vastab tänapäeva „Eintopfgericht“. Raske ei ole tõmmata paralleele ka rassiteooria, nõrkade laste hukkamise, sparta poiste sõjalise kasvatuse ja balilla pisikeste poiste ja tütarlaste püssiharjutuste vahel tänapäeval. Militariseerimine on jäänud samaks, ainult vorm on muutunud, vastavalt maailma tehnilisele arengule.

Tänapäeva Sparta valmistub uueks lõögiks vabale mõttele rajatud ühiskonna vormidele.

Oleks liigne julgus — mõne lausega haarata püüda seda tagapõhja, millel areneb tänapäeval masside hingeelu. Üks on aga kindel — rahvaste liikumised ja väljapursked on tingitud vaimsest veendumisest vähem kui kunagi varem. Rahvastes tekivad käärimised ja soovid millegi parema järele. See on nagu ohjeldamatu veevool. Aga ta on siiski reaalne jõud, mida saab kasutada. Kõik oleneb siin neist, kes pääsevad rahva tahet teostama.

Tänapäeva rahvas pole enam tume mass, kes usub ainult valitsejate ja jumalate tahet. Vajadus vaimsete väärtuste järele on ärganud ühiskonna alumisteski kihtides. Kuid see ebatoadlik vajadus endast nõuab nivelleerimist, primitiivset kommunismi ja võimule pääsedes surub ka vaimsed väärtused paratamatult massitasemele. Massi hulgast tõusnud juhid kehastavad endas massi kvintessentsi, muutuvad ähvarduseks kultuurmaailmale. Need juhid ei sammu tegelikult massi ees, vaid — massi taga. Nende õigus ja vaimsus on ainult — massi jõud. Sest samuti nagu kääriv mass rünnakul tunneb endas jõudu, mis võib purustada, tunneb ka massijuhtki enda võimu ja tahet seda võimu veelgi suurendada. Siin ei peeta pühaks ühtegi inimkonna kultuuriväärtust. Maksab ainult „meile“ ja „minule“ kasulikkuse printsiip. Need, kes mõtleavad teisiti, määratakse hävitamisele.

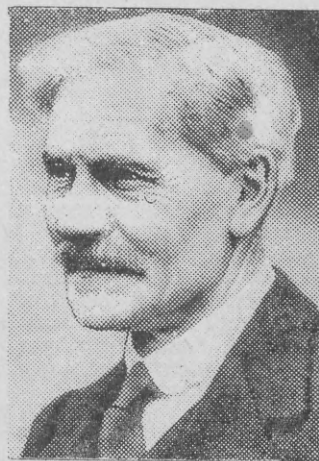
Siit ongi alguse saanud rassiteooria. Sakslane on hea, juut alaväärtuslik ja mustlane tuleb kastreerida. Itaallane on määratud õilsa impeeriumi loojaks ja — üle Abessiinia veereb verine sõjavanker. Kaks „äravalitid rassi“ vajavad Vahemere võtmeid ja — Hispaanias möllab vennatapp.

Nii on ikka maailma suuremate sõdade eel õpetatud piiblist tuttavat iisraeli moraali, et äravalitid rahvas võib enda hüveks maha lüüa teisi. Ei kanna tavaline kodanik Prantsusmaal yiha tavalise kodaniku vastu Saksamaal ja vastupidi, kui seda yiha kunstlikult ei süvendata. Yiha on aga massile kergem anda kui vaimseid väärtusi. Ja rassivaen on kõige vajalikum algelement inimesele selleks, et teda saata kaevikusse, teist inimest tapma.

Tapma — milleks?

Üle meiegi peade ristuvad maailma suurte voolude ja võimude teed. Oleks väärt vaadelda meie olusid ja inimesi omaette, ilma et me ei arvestaks seda, mis sünnib meie ümber. Elame tegelikult läbi samad võitlused, mida võitlevad omas kodus suured rahvad. Ja neil, kes meie hulgast käivad vaimset rada, on samad kohustused, mis kaaskäijatel teistes maailmakaartes. Kohustused — uskuda ise ja õpetada teisigi uskuma inimkonna arengusse ja võidelda vaimse vabaduse eest.

Mass — see on tänapäeval tarvitavamaid

Ramsay MacDonald †

sõnu. Aga ühtlasi ka sõna, mida kõige rohkem tarvitatakse kurjasti. Üteldakse „mass“ ka seal, kus peaks ütleva — „rahvas“. Sest rahvas muutub massiks alles siis, kui üksikisik kaotab oma vaimse mina ja laseb end haarata meeltest, animaalsetest tungidest, mis on kõigil inimestel ühtlasemad kui iseseisva mõistuse kriteerium. Tugevaid isiksusi ja vaimseid rahvaid ei haara massiliikumised.

Meenub Londoni Hyde-park, kus igaüks võib endale šillingi eest üürida kõnepuki ja võidelda vabalt oma tõekspidamiste eest. Rass, päritolu või nahavärv ei ole kellelegi takistuseks. „Meie hakkame iseseisva mõtlemisega kodanikke kasvatama juba koolipingis,“ ütleva inglase. Ja hiljuti küsisin ühelt prantslaselt: „Teil Pariisis on järjest streigid ja poliitilised võitlused teravad — mis saab siis, kui teie killustatud rahvale tungib kallale totaalne riik?“ Prantslane vastas: „Kes teile ütleva, et meie rahvas on killustatud? Meil on ainult igapäevane vabadus võidelda oma parema äratundmise eest üldsuse huvides. Meil on alati selge, mis mõtleb rahvas, ja hädaohu korral oleme kõik valmis välja astuma oma ja teistegi rahvaste kaitseks.“

Nii karastab vaba rahvas end vaimse võitlusega tugevaks välise vaenlase vastu. Relvad, rividril ja marsisamm on vajalised elemendid võitluseks massile. Vaimne kriteerium on aga paratamatuks vajaduseks rahvale, kus iga üksik inimene on võetud arvesse, kus igapäevane tuleb täita oma kohta asendamatuks.

Seepärast on tänapäeval neil, kes käivad vaimsel rajal, vastutus suurem kui kunagi varem. Nimetu mass tõuseb ja kaob, aga vaimseil inimesil tuleb anda kord vastutust ajaloo kohtumõistmise ees. Siis peame näitama, kas täitsime õieti oma kohust kaasinimeste ja kogu inimkonna kultuuri vastu.

Siloa tiigil

Siloa tiigil oli imevõim. Sinna kogunesid tervise otsijad, kes ootasid, kuni Jumala ingel vee liikuma paneb. Kes siis esimesena selle veega end kastis, sai terveks.

Niisuguseid ootajaid Siloa tiigi äärde koguneb meie päevilgi. Nad ootavad pikisilmi, kunas Jumala ingel vee liikuma paneb. Kuid ei tea, millal see sünnib.

Loomulikult ei taha keegi ootaja oodata. Ta tahab oma asjaga otsekohe ja jalamaid hakkama saada.

Agaga maailmas tuleb vahel kaua oodata. Vanasõna ütleb: Kes kannatab, see kaua elab.

Ühelt poolt arvatakse, et meie poliitilised voolud, mis seda nime väärt oleksid, vast parlamentlikus töös võiksid tekkida. Teiselt poolt, et — igal ajal, kui ainult väliseid võimalusi oleks.

Kus on õigus?

See oli rahvusliku ärkamise aegu, kui tekkisid meie esimesed poliitilised voolud. Nad avaldusid ja arenesid meie tolleageiseis „parlamentides“ — Eesti Aleksandri kooli komiteedes ja Eesti Kirjameeste Seltsis.

Teine kord kujunesid meie erakonnad 1905. a. miitingutel, „aula“ kongressil ja linnavolikogude ning riigiduuma tegevuses.

Kolmas kord algas meie erakondade kujunemine 1917. a. Eesti liitudest ja Põhja-Balti komiteedest ja läks Maapäeva kaudu Asutavasse Kogusse ning riigikogudesse.

Kahtlemata on igasugused kogud, koosolekud ja parlamentlikud asutised nagu loodud poliitiliste voolude väljakristalliseerumiseks. Vahe „vee ja vee vahel“ toimub seal otse loodusejõuliselt.

Teine küsimus on, mis sealt välja kristalliseerub. Kui oma minevikku vaatame, siis näeme: kristalliseerub see, mis juba on „õhus“. Ja mida pole „õhus“, selle kristalliseerumist ei maksa ka lootagi.

*

Imajaamas on erilised riistad, mis näitavad, mis on „õhus“. Seal näeme siis vahel üllatavaid asju: kuiva, põuailmaga on õhus sagedasti rohkem niiskust kui vihma järel, kus me niiskust otse käega katsutavalt tunneme: niiskust on õhus maha sadanud.

Ei ole veel niisuguseid riistapuid olemas, mis täpselt näitaksid, mis on poliitilises õhus. Seal ei jää muid vahendeid kui iseenda tähelepanekud ja võrdlused. Ja vahel ehk ka — kõrvaltvaatajate muljed.

Ei ole vist teadmata, et Saksamaal keskasutistes on meie asjade häid „spetsse“, kes meie elu hoolega jälgivad. Vahel üllatud otse, mida kõike nad meie vahekordadest teavad.

Hiljutisel Saksamaa reisul päris mõni neist spetsidest minult:

— Kuidas mõtlete lahendada maa ja linna vastuolud?

— Miks arvate, et need meil teravad peaksid olema?

— Kriisis olid. Järelikult võivad jälle olla. Olete ju industrialiseeruv agraar-maa, kus põllumajanduski püüab industrialiseeruda. Noh, — ja siis katsutakse tööstus-kaubanduse rentabiliteedi norme põllutööski maksmaks panna, mida see ei kannata. Seda on küllalt pinevuseks.

Vastavas saksa kirjanduses on sellest suur number tehtud. Väga levinud on seal arvamine, et „Vahe-Euroopa“ („Zwischen-Europa“) riikide põllumajandus kapitalistliku mõtlemise juhtimist välja ei kannata ning varem või hiljem samuti revolteerub, nagu suure 1930—33 kriisi aegu Saksamaalgi.

Võime vastata, et meie põllumajandus ei tunne saksa hiigla ülevõlastamist. Siiski — probleemil ei puudu meilegi kohta tõsidusi. Ja siis tekib kohe rida välendusi.

Kristalliseerumine igapäevase jooksu elu vajaduste järgi tähendab meie pool eeskätt — kristalliseerumist

majanduslike vajaduste järgi. Mis siis, kui kristalliseerumine läheb linna ja maa vahejoont mööda, jätkates ja edasi arendades seega riigikogu traditsioone?

Tallinna saksa leht ennustaski kord, et tulevases esimeses koosolekus saavad isikuvalimiste juures prevaleerima maa-, ja teises kojas linna huvid. Mitmed rahvuskogu esimese koja liikmed kaldusid sinna samasse.

Mõnelt poolt loetakse seda vahekorda meil mitte ainult paratamatuks, vaid ka loomulikuks. Kas ta seda aga on?

Meie tulevane esimene koda on juriidiliselt kui ka poliitiliselt suures ülekaalus teisega võrreldes. Teine koda võib talle teatavat vastukaalu moodustada ainult siis, kui valitsus ja eriti riigipea teda toetab.

Kui nüüd vahekord meie tulevase parlamendi kahe koja vahel saab raskendatud nii tõsise pingega, nagu seda on meie linna ja maa vastuolu, — kas pole siis kartat, et parlamendi kahe koja vahekord võib varsti muutuda alasti klassivõitluseks, mis enam ei mahu tavalistesse parlamentarismi raamidesse, vaid oma lahendust, nagu 1933—34 aastal, saab otsima teguritelt väljaspool parlamenti?

*

Siin kerkib üles teine küsimus — „mineviku varjud“. Mõneastase provisooriumi kestes oleme jõudnud nad ära unustada. Oleme võinud koguni ette kujutada, et olukord on põhjalikult muutunud ja et minevik on möödunud, nagu kuri unenägu.

Teadagi on olukord mitme juurdetulnud teguri tõttu palju paranenud. Aga kui pikema ajajärgusid arvestada, siis peame paratamatult kaasa arvestama ka halvemaid võimalusi: kui konjunktuuri kõverjoon läheb jälle allapoole.

Missugune vastupanujõud on siis uuel parlamentarismil? Tõsi, uus põhiseadus annab talle parema võimuskenduse ja laiemad võimalused administratiivsete kaitsevahendite tarvitamiseks. Kuid neil on ka oma piir. Esiteks on piir parlamentarismil administratiivsete vahendite suhtes: on olemas teatav pinged, mida oleme võinud tähele panna mitmes riigis, kus igasuguse parlamentarismi funktsioneerimine muutub võimatuks. Kas tahes või tahtmata peab seal parlamentarism endast ära ütlema.

Teiseks on piir ka administratiivsetel vahenditel enesetel ja see piir on seda rutem saavutatav, mida eksponeeritum on riik kõiksuguste välismõjutuste suhtes. Võib öelda, et rahvussotsialistliku Saksamaa külje all on praeguses Austrias see piir juba peagu saavutatud ja ainult vastaspoolse naabri — Itaalia mõjuga — veel teataval määral tasakaalustatud.

Peajõud, millele iga parlamentarism toetub, on — tema enda absorbeerimisjõud. Parlament on nagu määratu veski: mis tema kolust sisse mahub, selle jahvatab ta peeneks.

Kui paljud prantsuse riigimehed on oma poliitilist karjääri alanud äärmiste revolutsioonäridena ja sotsialistidena? Aastaid parlamentlikku „tasalülitamist“ — ja neid Millerand'e, Viviani'sid, Briand'e ei tunne enam äragi. Ramsay Macdonald, Inglise rahvusliku valitsuse esimene juht, oli alles Maailmasõjas äge sõjavastane ja „bolševisant“.

See ongi, miks Lenin nii vihaselt rääkis „parlamentlikust kretinismist“. Ka parlament on mingisugune „kogodus“. Ja iga kogodus, kui mitmesuguseid häälid seal ka ei ole, õpib ikkagi lõpuks kuidagi kokku laulma.

Kui vägevalt aga ka see parlamentlik veski ei jahvata, — alati ei tule temagi omaga välja. On palasid, mis temagi kolust sisse ei mahu, või kui mahuvadki, siis nii kõvad on, et varsti tagasi paisatakse.

Foto Hinto

Sügisvarjud

Leo Mõtus

Käsi

Nüüd luituma aedade veerde
juba lehti poetavad puud,
ning tänaval tolmukeerde
tõstab vihur kui hooletu luud.

Tuules langevaid harvu piisku
alla niretab akende klaas,
aga müürest immitseb niiskust,
sammalt kasvatab seinte paas.

Rutt lõngutab ette mu õlad,
kuna hämarus vargsi vaob.
Mu enda sammude kõla
tühjas tänavas kuulmeid taob.

Ühest tühemest sirgub vastu
käsi kerjuse — sendid peos.
Kas õnnetu, vigaseks lastu,
või saatuse võigas teos?

On valgust vaid ähmased vilked,
seintel varjude võnklevad maod.
Kardan: poetab nüüd pimedast pilke
see, kelle sõrmed kui raod.

Kes seisab kui küsimus raske,
mille vastus jääb homseks taas —
ka heidan vaid almuseks vaske
ning eemaldun, silmad maas!

Vahel ei olegi see veski enda süü. Vahel on see enam — möldrite süü. Nagu meil enestel 1932—33. Mõne teise taktika juures oleks seal veskikolust välja virutatud blokist vististi küll suurema, võib-olla otsustava osa peeneks jahvatada saanud. Kuid ei teatud seda nii tähtsaks pidada, — kuni veskikivid kinni jäid.

*

On rahvaid vanade juhtivate kihtidega, kes oma põliste traditsioonidega poliitilist elu ka muudatuste ajal vaos hoiavad. Nõnda on huvitav vaadelda ungarlaste riigielu, mis kogu pärastsõjaaja kestes on läbi tegemas raskuspunkti ülekandmist suuraadlilt keskaadlile ja sealt koguni edasi — teiste keskkihtide peale. Mäherduse rafineeritud peenusega seal administratiivseid ja poliitilisi vahendeid kombineeritakse, kuidas põhiseaduslikke uuendusi parteipoliitiliste kokkulepetega kindlustatakse! Missuguse hoolega revolutsioonilisest vastasrinnast legaalselt vastasrinda välja absorbeerida püütakse! On kohe näha, et seal Kagu-Euroopa kõige poliitilisema rahvaga tegemist.

Kahjuks puuduvad meil niisugused traditsioonide- ja kogemusterikkad kihid. Meie kodanlus on liiga noor ja väikesearvuline ning nagu põllumees ja töölinegi liiga kinni oma otseste majandusmuredega. Poliitiline mõtlemine tähendab talle liiga suurel määral — majanduslikku mõtlemist. Majandus on aga poliitikas, nagu seda kriisis ise võisime näha — tsentrifugaalne jõud, mis majanduslikke huviringkondi kokkupõrgetes üksteise vastu viib.

Riigi tähtsaim ülesanne ei seisne selles, kuidas üksikud kihid oma majanduslikku tegevust peavad ajama, vaid kuidas rakendada nende kihtide koostööd. See on põhiküsimus, mille peal meie kihivõitleja parlamentarism 1932/33. a. sisse kukkus. Seesama küsimus kerkib uuesti meie parlamendi ette, üksipuhas missugusel kujul ta kokku astub.

Mida majanduslik mõtlemine lahutab, seda peab riiklik mõtlemine ühendama. See on suurim päevaülesanne meie poliitilises elus. Ideed peavad enne õhus olema, et nad võiksid tegudesse kristalliseeruda. Kuidas ja kunas kristalliseerumine toimub, see on siis teise järgu küsimus.

Kirjad Erni Hiirele

IV

Lugupeetud ametivend Apollós!

Vaevalt nägin paberil seda minu apostrofeeringut, kui väike kokkumine mulle meenutas, et meie ametivendade keskelt nii mõnigi nüüd arvab Teid viibivat mõnes kinos kui alatises buen retiros. Või viimaks veel mõnes uuesti avatud ja selle leidlikkusega, mis on ju nii omane meie lokaalide avajail, „Apolloks“ nimetatud kohvikus või koguni restoraniski. Kuna ma aga liigagi laisk olen muutma kord midagi sõnastatud, siis kinnitan vaid siinkohal, et Teie ei täienda end vähemalt mitte in *Baccho et Cerere*, vaid et ma tarvitsin ainult klassilist kõnetamise vormi. Ja loen seda oma õigusekski teataval määral, kuigi ma värsside tegemisel apoliinilisel poolel pole ammugi jõudnud Teie saavutusteni.

Kuid kohe tekib siin assotsiatsioon, meelde tuleb dionüüsiline laule kui vastand apoliinilisele ja nüüd olen ma mõlema jalaga sees positiivse ja negatiivse kunsti rabasoo.

Sest ega Teie ometi vastu ei vaidle, kui ma kinnitan, et apoliiniline kunst on paljude silmis see positiivne nähe kõige oma tõsise, väärika ja preesterliku varjundiga, kuna dionüüsiline oma ekstaatikaga ning ekstaasiga, elunautimise õigustamisega ja trillarallaga vastaks negatiivsele? Vähemalt annate selles mulle järele, et eod v a i d l u s t e p õ h j u s e k s on mõlemail kõvasti sees. Kui aga Salomoni ülemlaulu võib nimetada kõige suuremaks laulaks üldse ja seejuures ka oma vägevusest kõige dionüüsikumaks, ja kui edasi tuleb ikkagi kinnitada, et ta on üle maakera kristlaste kõige lugupeetavam raamatust trükkituna leida, siis peaksid õieti kõik vaidlused lõppema.

Kuid need ei lõpe. Vähemalt mitte nii pea. Ning meie saame „Loomingu“ ankeedis veel väga palju õpetlikku ja kentsakat kuulda, saame ülevaate kultuurilisest tasemest, üllatume, kui väga see või teine hoopis mööda laseb teatud märgist.

Mind aga huvitab ja täidab õieti põnevusega, kunas võiksim kuulda saada Teie arvamusi positiivse ja negatiivse kohta. Selge on, et kogu küsimus on Teid asetanud raskustesse, lahendamise pole kerge, aga kord juba trükitud sõna kohustab seisma tema eest ja ole siis lahke, kui tuleb teine ja kõneleb vastu!

Teie asuksite küsimuse kallale muidugi vist kahest vaatevinklist: moraal ja kunsti omadest.

Moraali suhtes oleksite kohe kimpus, sest Teie peate arvesse võtma ju kõiki moraalide, läinud aegade omi, laplaste oma ja Austraalia neegrite oma, prantslase oma ja hiinlase oma, kiriku oma ja riigi oma, riigikodaniku oma ja kristlase oma. Ning need ei ole sugugi mitte ühesugused. Kristuski lahendas küsimust õieti ju dilemmaga: Andke jumalale, mis jumalale kuulub, ja keisrile, mis keisrile kuulub.

Hea küll, see läheb Teile liiga keeruliseks ja siis pöördute vahest eetika poole ja tahate lahendada küsimusi eetika seisukohalt. Ja siis leiata, et eetika on õieti ju kivi sisse raiutud kümme käsku kõikide rahvaste variantides. Kuid leiata edasi, et mitte ükski rahvas ei ole suutnud elada eetika järgi, vaid igauks on võtnud oma elu reguleerijaks moraal. Ning nüüd annan ma Teile, olugi et Teie kunagi pahasite mu üle kõiksuguste suuruste poolt enesele toe otsimise pärast, siiski jälle kellegi vaimuka mehe definitsiooni. Ma ei saa nimelt mitte ilma läbi nagu Teie, sest ma olen alati sunnitud õppima teistelt. Nii siis:

„Sest moraal — siin palun kuulutada — ei ole mitte ideaalne, kristallselge imperatiiv nagu eetika, vaid summa neist kogemustest, mis end reviderib automaatselt kultuurelu iga funktsiooni häire või muutuse

juures, arvesse võtab iga muutust, mis nagu moodne õigus tunneb liikuvat, elastset „liiklemissarusaama“, et pehmelt ja palduvalt nagu lumi laotuda mitmesuguste iseloomude tegude üle.

„Moraalil pole mitte nagu eetikal elu kõigi keerulisemate juhtumite jaoks valmis otsuseid: on juhtumeid, kus ta targalt vaikib. Juhtumeid, kus ta end ei tunnista kompetentseks, isegi juhtumeid, kus ta salaja naeratades pilgu kõrvale pöörab, selle asemel et ärata.

„Moraal suhtub eetikkasse nagu elav keel esperantosse, s. t. teda kõneldakse, kuna esperantot õpetatakse. Esperantos on kõik reeglilik ja ühtlaseks mõõduks: elava keele juures aga on kõige peenemaks ja huvitavamaks nähtuseks tema irregulaarsed aegsõnad...

„...Võib ju kord juhtuda, et astmaatiliste ja hingelisel väärsündinute käes on võim ja nad teevad moraal. Kuid niisugune moraal ei ela kaua. Nagu Saturn sööb ta iseenese lapsed ära...“

„...Ühte aga peab moraalile jätma, nagu iga kultuurnähtus, nii on ka tema vaid provisoorium. Temal on palju koomilist ning mõnikord tahaksid koguni kalduda tema pooldajaid vaadates temale enesele vaatama liiga väheste sümpaatiaga...“

„Kuid moraal võib ühel ultramoraalsel põhjusel igale etteheitele näkku vaadata; ta on kõige menurikkamaks viisiks elada, ta on — arvestamata inimeste otsuseid — laevaliste võimude poolt premieeritud elu elamise laad. Moraali pooldajad on alati olnud peal üleväl; nende vaenlasi, nende jämedaid, suure häälega põlgajaid on hukatus tabanud niisuguse kindlusega, mille vastu jumaluse viha on lapsemärg. Moraal on rahva elamiskunst, tema kõige kõrgem kunst, kui elu on kõrgeim ja raskeim kõigest.“

Aitab? Teie leiata siin ühe filosoofi natuke irooniasse mähitud suuri tõdesid ja hakkate muidugi tõmbama võrdlusjooni, kes meist kirjanikest kõige paremini oskab seda kunsti.

Kui palju ta aga kunsti oskab, selle üle otsustamine kuulub õieti neile, kel on närve selle jaoks, mida nimetatakse kunstiks. Ning vist ei pääse Teiegi sellest mööda, anda kunstile, mis on kunstile määratud, ja moraalile, mis määratud olgu sellele. Kuidas Teie sellest sümbioosist, mis aga paistab olevat nõutav, eraldate positiivse ja negatiivse, seda me muidugi ei aima.

Ning nüüd tahan ma õige Teile ütelda, kuidas see tüliküsimus „positiivne-negatiivne“ meil ellu on tekkinud. Nimelt ainult arusaamatuse ja mitte küllaldase seletamise tõttu. See positiivne on vaid väljenduseks olnud tunde, et meil kunstis ja kirjanduses liiga palju on järele joostud moodidele ja isemidele. Võib olla, et mina ise väga paljude aastate eest olen kaunis dilettantlikult lausunud: Olge ometi positiivsemad! See pidi tähendama, et ärge aetagu taga maailmavalu, ärge maailtagu šabloonselt kirikuõpetajat ainult mustaks, mõisnikku kuradiks, kõrgemat seisust vereimejaks, talumeest vooruste kehastuseks, töölist ideede levitajaks — nii nagu seda märkis igakordne mõjutus. Üsna hiljuti alles ajas end sirgu rahvuslik stupidsus Tammisaare „Ma armastasin sakslast“ puhul, kuna ühel teisel nakatusperioodil Metsanurga „Kindrali poeg“ ja „Jäljetu haud“ ei kõnelnud mitte raasugi „rahvusliku moraal“ vastu.

Nojah, kord väga ammusel ajal võttis ka Jürgenstein positiivse ja negatiivse mõisted kirjanduslikkude küsimuste juures üles ja sellest ajast saadik on aeg-ajalt kirjandust arvustatud ka nende mõistete varal. Kuni küsimus on nüüd saanud nõnda aktuaalseks, et ta on hädahohtlik juba kunstile.

Lehm, laps ja inimene

Keegi tšehhi kirjanik ütleb, tema tahaks Inglismaal olla kas laps või lehm, nii eelistatud seisukorras on seal mõlemad.

Kui sama tšehh oleks sõitnud Indiasse, Inglismaa suurimale asumaale, siis seal oleks ta vististi tahtnud olla ainult lehm (võib-olla ka mõni maharadža või jogiin, kui ta üheks või teiseks oleks võinud saada).

Aga Jaapanis keegi euroopa doktor oleks meeeldi laps või mees, sest need on seal samuti eesõigustatud seisukorras, nagu Inglismaal laps ja lehm, Indias ainult lehm.

Inglise lapsest ei saa kunagi lehma ja jaapani lastest areneb mehi läbisegi ainult 50%, kuna teistest tulevad naised, kelleks ei tahaks olla ükski eurooplane. Sest kui jaapani lapsel on nagu india lehmälgi võimalikult suured vabadused ja õigused, siis naisel puuduvad nad peagu täiesti.

Jaapani meeski on lapsega võrreldes ilma õigusteta ja vabaduseta. Lapses nähakse nagu täisõiguslikku isikut, kelle iseseisvust tuleb arvestada ja austada, täiuslik mees aga pole muud midagi kui ühiskonna ori. Ühiskond on vastuvaidlematuks määraks ja mõõduks mehe vabadusele ja iseseisvusele. Mehel ei või olla muud maailmavaadet, arvamist ega ideaali, kui mis on ühiskonnal.

Eurooplasele kerkib siit paratamatu küsimus: miks või milleks lapsele ning lehmale kõik võimalikud õigused ja vabadused, milleks nende iseseisvus, kui täiskasvanud inimesel see puudub?

See küsimus on seda paratamatam ja aktuaalsem, et ka Euroopas räägitakse päev-päevalt ikka rohkem lapse iseseisvusest ja tema vabast arengust, kuna samal ajal hakatakse pidama hädavajalikuks, et täiskasvanust saaks võimalikult täiuslik ühiskonnaloome, kel puudub iseseisvus.

Õeldakse: ori loob isandate maailmavaate ja moraali. Eurooplane on sajandid olnud mustade, kollaste ja punaste isandaks, mis siis ime, et tema maailmavaade ja arusaamine kohaneb oma alamatele — et ta hakkab ikka enam hoolitsema

otsustusvõimetu lapse ja iseteadvusetu lehma iseseisvuse ja vabaduse eest.

Ikka on olnud küsimusi, mida lastega pole arutatud: arutlused asendati muinasjuttudega. Aga tänapäev kasvatusteadus soovib samade küsimuste arutamist ka lastega, sest see mõjuvat neisse paremini kui muinasjutud.

Ometi, kui sama laps, kelle arusaamise eest nii väga hoolitsetakse, saab täiskasvanuks, siis jutustaksime talle põlevate päevaküsimuste selgitamise asemel ainult muinasjutte. Et lugu tõesti nõnda on, kinnitab kas või seegi, et tänapäeva sõdu alatakse ja peetakse ilma sõjakuulutuseta, ilma selle hirmsa sõna suhu võtmiseta.

Ükskord arvasime, et kui oma lastele ütleme: kurg toob nad, siis emad sünnitusvalude käes ei kannata, nüüd oleme veendunud, et kui me sõda ei kuuluta, seda sõna üldse ei tarvita, siis pommid ja mürkgaasid tapavad valuta ja ahervarsi ei pane keegi tähele.

Samuti on ka teiste põlevate päevaküsimustega: meie vaikime nad viisakalt surnuks ja nõnda pole neid olemas. Või kui me nad arutusele võtaksime, siis laste ja lehmadega, sest neil pole oma arvamist ja nad ei vaidle vastu.

Nõnda on Aasias olnud iidsest ajast, nüüd katsetab sellega ka Euroopa. On see kollane hädaoht või uus kultuurivõit, kes teab. Aga niipalju on ajalooliselt kindel: euroopa kultuur, nagu ta on tänapäev, pole laste ja lehmade loodud. Ta pole isegi täiskasvanud naiste loodud.

Aga kuna päev-päevalt ikka enam esirinda nihutatakse laps, lehm ja naine, siis kes hakkab küll kultuuri eest muretsema! Või on teda niikuinii liiga? Siiski — tapariistad vajavad ikka veel täiendamist ja sedagi on tänini teinud mehed. Ehk oleks euroopa kultuurile ometi hädavajalik, et täiskasvanud mees saaks tapariistade täiendamise kõrval ka midagi muud kultuurilist teha, mida ühiskond pole aasialikult ette ära määranud.

Euroopa kultuuri saladus ehk selles peitubki, et siin püüti lapse ja lehma vabaduse asemel inimeseisvusele.

Kuigi Visnapuu kinnitab, et ei olevat mitte mingit suunamist kirjanduses. Ja vastupidiseid väiteid loeb poliitiliseks insinuatsiooniks. Kui need väited üldse veel võimalikud ongi, ühes nimede ja juhtumite kinnitamisega.

Mina ise olen end sagedasti tundnud suunatuna, vähemalt ses mõttes, et mind ei ole lastud ütelda seda, mida ma tahan. Iga kord, kui mulle kadunud G. E. Luiga tagasi saatis selle või teise artikli sõnadega: „Toimetust arva, et praegu ei ole kohane seda ainet käsitada,“ siis tundsin, et olukord soovib mind suunata kõnelema asjust, mis rohkem on sobivad momendile. Olenes vaid minust enesest, kas ma tundsin kalduvust või mitte. Vägisi muidugi ei saa kedagi panna kirjutama seda, mida ta ei või. Aga ka vaikima panemine on kõnelda tahtjale kulukas

ja sinu kuusissetulek kahaneb samas proportsioonis, nagu kasvavad maksmata arved.

See on positiivne nähtus ses mõttes, et ei tekita liiga palju küsimusi, millistele ajud ei leia kohe vastuseid. Hulk ärevust jääb ära. Kuigi kunsti seisukohalt read võisid olla eeskujulikud ning avaldamata jätmise on vaid negatiivseks nähtuseks.

Varsti lõpevad mu kirjad Teile. Usun, et vahepeal olete leidnud võimaluse avaldada oma mõtteid positiivsuse ja negatiivsuse suhtes. Et ma siis oma viimases kirjas Teid võiksin „mõttevahetuse korras“ — Teile meeldib muidugi see ajalehtede reservatsioon — tutvustada oma edaspidiste seisukohtadega.

Teie natuke tüdinunud

K. A. Hindrey

Jaan Tõnisson

Endast hoolimata

Mõtteid Ants Simmi 60. sünnipäeva puhul

Olemise poolest sõbralik, meeldiv; vaimselt erk; algatusvõimne, südikas, — nõnda paistis Eesti Üliõpilaste Seltsi noorte hulgast kohe silma Ants Simm. Kus oli midagi kiirelt korraldada, oli ta jaol. Kus vaja midagi õiendada, oli ta valmis.

E. Ü. S-i kvartetis laulis ta kaasa. Kui Aleksander Läte kogus muusikaandelisi noori sümfoonia-orkestri loomiseks, oli Ants Simm nende hulgas. „Taaras“ mängiti teatrit — Simm mängis kaasa. Eesti Põllumeeste Seltsi näitemüükide korraldamisel, näituse korrapidajate juhtimisel — kõikjal võisid arvestada Ants Simmi.

Nii tõusis minul varakult huvi noore kaasvõitleja vastu.

„Postimehe“ toimetuses oli juba varsti kaugelt rohkem rahvast, kui töö oleks nõudnud. Esiteks oli meestel tarvis tööd ja teenistust. Väikesel viisil laenu oskasid nad muidugi välja võtta. Parema meelega katsusid aga neile võimaldada vajalikku sissetulekut teenistuse muretsemise teel. — Teisest küljest oli meil võõras ridade tegemine. Materjali joosku enim üle, — lehte mingu ainult see, mis ei ole tehtud ega otsitud. Toimetuses pidi olema niipalju jõudu, et kellelgi ei oleks

ülearu higistamist. Mis vabalt kirjutatud, oleks seda väärtuslikum.

Ants Simmi kutsusin aga meeleldi toimetusse, sest et lootsin temast viljakat tööjõudu.

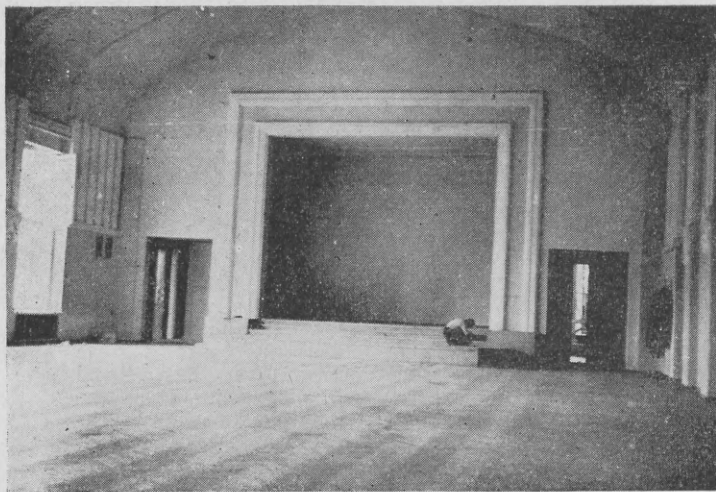
Varsti pärast seda, kui Ants Simm astus toimetuse liikmete hulka, kolis „Postimees“ Raekojast Rüütli tänavasse lahedamatesse ruumidesse. Kuigi vanad traditsioonid tulid kaasa ja toimetuses liikus rahvast „laata“, tehti nüüd ometi juba kaugelt rohkem tegemist kirjutamisega. Ja üks nendest, kellel sulg käis karmesti, oli Ants Simm.

Vanema üliõpilase kogemused ja mured olid mehe teinud sõnaahtramaks ja kinnisemaks kui varem. Endisest joviaalsusest oli kuulda ainult lõbusate sõprade keskel. Sinna aga toimetaja silm ei ulatunud.

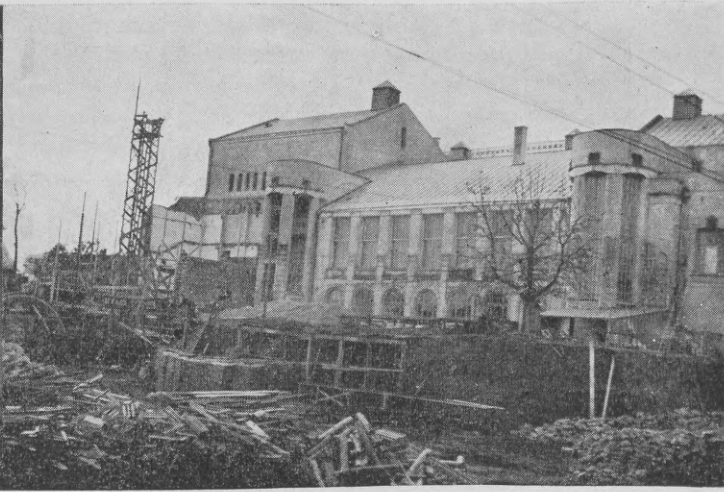
Igatahes võis arvata, et kõiksuguste seltskondlikkude kohustuste kõrval toimetusetööst tõsiselt osa võttes Ants Simm viib lõpule oma töö ka õigusteaduskonnas.

Seal tuli „Vanemuise“ asi.

Olime kõnelnud ja kirjutanud Eesti rahvuslikust kultuurist, kunstist ja teadusest, mis peab kujunema alusmüüriks Eesti rahva võitlusele rahvusliku iseolemise ja parema tuleviku eest. Olime õhutanud mõtteid rahvakultuuri süvendamisest ning selgitanud kaugemaid sihte päevast päeva, kuni need ulatusid rahva laiematesse hulkadesse

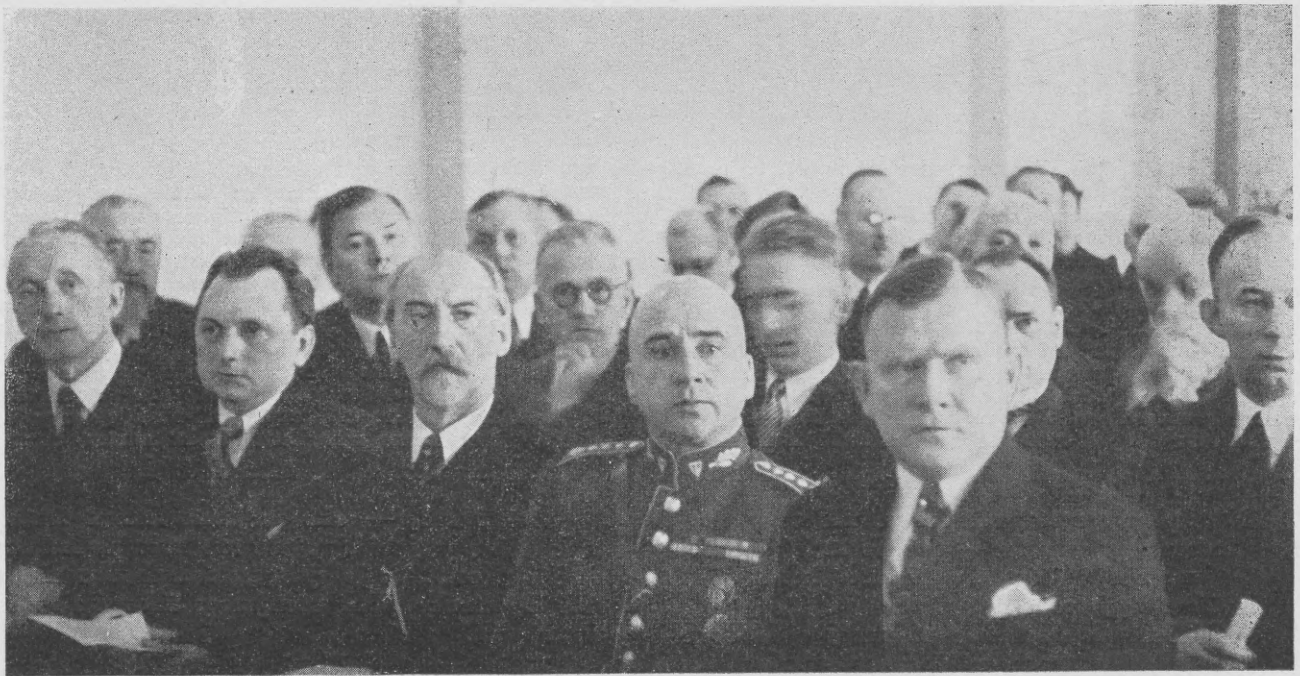

»Vanemuise« uus kontsertsaal

Vaade »Vanemuise« ümberehitusele

Aktusekülalisi »Vanemuise« kontsertsaali avamisel

üle kogu Eesti maa ja isegi kaugele Vene maailmariigi viimastesse osadesse, kus asus eestlasi. Ühised ideaalid pidid haarama inimeste meeli ja mõtteid, et kihutada neid tegudele.

Süttisidki inimeste südamed.

Meil ei olnud lootust riigi rahadele, kuigi oli selge, et see ei oleks kellegi armutegu, kui riigikassast eelarve korras määrataks vastavat toetust rahva kultuuriliste ürituste teostamiseks, kes ise riigikassa täidab oma maksudega ja kohuste kandmisega.

Meil oli nõudmiseks enne kui pärast, et rahva raha tuleb kulutada rahva tahtmist mööda, mitte aga valitsusvõimu käsitajate heaksarvamist mööda.

Kuigi riigi põhiseaduse järele riigi kulude ja tulude eelarve pidi kinnitust leidma alles rahvaesinduse poolt, ei olnud see põhiseaduslik nõue ometi mitte veel maksvusele pääsenud.

Sellepärast tuli iseennast aidata, ilma et jäädaks riigiabi ootama.

Üleskutsed ja korjanduslehed läksid välja. Maamehed vedasid tasuta kive, kruusa, palke. Eesti hariduse-sõbrad linnast ja maalt avasid käed, et toetada rahvuslikku ettevõtet jõukohaselt.

Üle Eesti raja ning kaugelt Venemaalt voolas kokku andeid. Kuigi annetused meie rahva piiratud majandusliku kandejõu kohaselt ei ulatanud mitte suurte summadeni, aga iga annetaja oli sel teel sõlminud nägematud sidemed Eesti rahvusliku kultuurikeskusega, mis seeläbi võitis kandesinna laialiste rahvahulkade südames.

Meie lõime rahvuskultuurilise keskuse, mille ümber koondus rahva osavõtt ja huvi ja kust pidi välja hoovama valgust ning äratust kogu rahva keskele.

Välismaa õppeteekonnalt jõudis tagasi Karl Menning, kes oli »Vanemuise« ülesandel Berliinis kuulsa Max Reinhardt'i juures näitelavakorraldust ja -tehnikat õppinud. »Vanemuise« kunstipliile pidi elu sisse aetama.

Olime kõik haaratud Menningi lavavaimustusest, nii et see nagu endastmõistetav oli, kui ka meie üliõpilasperest just silmapaistvamad näitlejate kilda asusid. Kõik jõud tuli mobiliseerida.

Ometi tundus nagu väikese pettumusena, et noorematega koos näitlejate hulka läks ka Ants Simm. Südamest käis läbi kahtlus, kas ei jää tema ülikoolitöö nüüd lõplikult katki ja ülikool lõpetamata.

Minister O. Kask asetab »Vanemuise« uuele teatrihoonele nurgakivi

Raskeid päevi Tallinnas

J. Luiga kirjutab „Päevamuredes“ II lk. 47, 9. ja 11. juunil 1914. a.:

„Raskeid päevi elab Tallinn läbi. Suured ettevõtted ja kitsamale kodumaale hoopis võõrad kavatsused meie rannal löid ettevalmistamata ja kohmetu „börsi“ uimaseks. Maa hinnad tõusevad ja korterite hinnad tõusevad. Kaugemale nägev kodune maa- ja majanduspoliitika oleks väga hästi seda ajutist kapitali pealetungimise tagajärjel sündinud vapustust ära hoida või vähemalt pehmen-dada võinud. Midagi sarnast ei näe. Kõige kibedamal ajal lõpetab linnahüpotek laenude väljaandmise majade ja maade peale, sellega kriisi veel tõstes. Eesti pank peab isäraliseks targaks uuenduseks, et ta nüüd maa ja ma-

Nii andekas mees, sümpaatne isiksus, džentlmen loomult, ja viimaks — poolele teele jäämas?!

„Vanemuise“ pärast „Vanemuise“ heaks kõik, mis võimalik ja vajalik!

Kuid Ants Simm, kes avalikkuses võiks etendada silmapaistvat osa, ei lõpetaks stuudiumi...

Vana sümpaatiat ei kadunud isegi siis, kui Ants Simm hiljem asus vastasrinna lehe juhtivate jõudude hulka. Sest kuigi tuli vaadata, et sind ei saadaks pikali panna, siiski oli sellel võitlusel rohkem sportlikku elevust, kui varem Tallinna „sureliku suuruse“ tigelal rünnakul.

Nii oli siis jällegi loomulik, et kui meil tuli koos Heinrich Luht'iga ja teistega maailmasõjapäeval katsuda päästa mehi „sõjatööstuse“ varju, siis meie sõjatööstuse-komitee asjaajaja nõudlikule kohale kutsusime Ants Simmi.

Ja tuli põhi panna miilitsale, korraldada kaitse-liitu ning omakaitset, — ikka oli jällegi Ants Simm paras mees sinna, kus tuli kähku otsustada ja tuliselt tegutseda.

Et tema Vabadussõja ärevates oludes 1919. aasta detsembris pidi isegi Tartu linnapea vastutavad kohused enda peale võtma, ei ole ime. Nii-sama vähe üllatas, et tema hiljem veel paar aastat konsulaartenistuse ülesandeid Berliini saatkonnas täitis, kuni ta siis lühemat aega „Postimehe“ toimetuses töötamise järele paariteist-kümne aasta eest asus Eesti Laenu- ja Hoiu-Ühise juhatusse.

Eks ole täide läinud salajane kartus: oma stuudiumi jätkamise asemel meie ühise vaimustuse kihutusel „Vanemuise“ lavaharrastuse kõikuvale pinnale tormates on Ants Simm poolele teele jätnud oma õigusteaduskonna, — on jäänud ilma diploomita ja teadusliku tiitlita, mis oleks kõigest diploomi-kultuse pealiskaudsusest hoolimata ikkagi omajagu aidanud tasandada elus teed edasi-saamiseks kindla kutse alal. Kahtlemata oleks näiteks vannutatud advokaadil Ants Simmil hõlpsam olnud elus edasi jõuda...

Seda enam võis sellise idealistliku „tuuletallamise“ üle imestada, et Ants Simm ise oli pärit Tarvastu Suislepa põlisest mulgi õhkkonnast, kus muidu meestele on iseloomulik kaine realistlikkus ja külm mõistuslikkus.

jade peale laenu kergesti ei anna. Sellega on kõige paremini saksa maaomandamise poliitikale vastu tulnud, kes kunstlikult loodud ajutist kitsikust osavasti tarvitab, et kitsikuse läbi tekitatud majade müümise hoogu oma kasuks juhtida. Saksa seltsi juhatusel töötav „maaomanduseselts“ täidab nüüd suure hoolega immobiilpanga kohustusi ainult saksa poliitika kasuks. Nii siis valmistatakse väsimata, targa kavatsusega järgnevatele linnavalimistele ette.

Olgugi et tallinlane raha kummardab, ei oska ta rahpoliitikat käsitada. Siin kogunevad kõik mõtted raha ümber, kuna aga raha mõtete ümber koguma peaks. Siin orjab inimene raha, kuna raha inimest orjama

Ühtlasi aga, — eks ole Ants Simmi alatine rähklemine ja joviaalne enesekulutus pealetikkuvate ülesannete kallal just iseloomulikuks nähtuseks Eesti rahvuslikus arenguloos ärkamisaja päevist saadik!

Nüüd kuuleme Eesti ajaloo-õpikuist alg- ja keskkoolidele kui ka rahvusliku tervikluse jutlustajatelt, kuidas Eesti riigi loomise, rajamise ja korraldamise hiiglaülesande korda saatnud üks paar meest...

Võime aga olla üsna kindlad, et kui tuleviku tuuled saavad eemale kandnud meie maa kohalt autoritaarse juhi-kultuse uduvina virvendused, siis hakatakse meil jälle taipama igapäevseid tõsiasju, mida nüüd ei taheta enam seletada tehtud rahvusliku tervikluse sammaste tagant. Sest need tõsiasjad seisavad ikkagi veel liiga selgelt silma ees meie vanemal kui ka keskmisel põlvel. Ja küll need uute müütide loomise katsed oma tõelise väärtuse poolest varsti selguvad ka nooremale põlvele.

Hilisemadki rahvapõlved õpivad hindama idealistide enesekulutust endistelt aegadelt, kes pealetungivate eluülesannete kallal harduses vaeva nähes ei ole hoolinud sellest, kas seejuures oma elu ja selle lahedus kaotab või võidab.

Ilma nende tormajate valmisolekuta igaks tööks ja teoks, ilma nende enesekulutuseteta kas või tühise peenrahana ei oleks valminud Eesti rahvuslik enesetunne, rahvuslik iseteadvus, rahvuslik kultuur, majanduslik jõukus ja organiseeritud jõud, mis alles võimaldas meie rahval parajal ajaloolisel silmapilgul end julgesti püsti ajada ja kätt välja sirutada riikliku iseseisvuse ideaalide järele.

Silmapilk seks pidi olema soodne. Kuid Eesti riiklik iseseisvus ei ole mitte ainult soodsa rahvusvahelise konjunkturi ja ajaloolise silmapilgu tulemuseks, vaid just Eesti rahva kultuurilise, majandusliku ja poliitilise arengu saavutis, mida on ette valmistanud ja võimaldanud kõikide nende töö ja püüd, kes on endast hoolimata ja oma eluhuvidest küsimata olnud valmis vaimustuses asuma iga ülesande kallale, mis elu nende teele ette veeretanud.

On homses see ihatav vast

Su soovid kõik pudenend maha,
oled ivata viljavihk.
Aga elu kui leitud võltsraha
veel hoiab su krampunud pihk.

Palju pidi olema üllast,
mille järele küsisid: Kus?
Siiski saatuselooside küllast
jäi su omaks vaid pettumus.

Nii sageli siiras ekstaasis
su mõte põleda võis!
Ent elus kui veeta vaasis
ta närtsis — ning langes õis.

Sa uskusid: palju veel pakub
aja saabuva iga viiv.
Aga pihku tulid vaid rakud
ning vaba vaid teede liiv.

Nüüd nurjumus piitsana lõikab,
kuid samm ei pikene loid.
Oma osast sa iial ei põika,
vaid murdud kui laud, kus koid.

Seni püsib su lootus: siiski
on homses su ihatav vast,
mis jälgima ennast kord viiski
nagu kirju liblikas last!

peaks. Raha iseenesest kui aineline asi kaldub, niipea kui teda koondatud, kõrgevaimline energia juhtimas ei ole, sinna, kuhu iga aineline ollus enda sees oleva seaduse järele kaldub — tühjadesse kohtadesse, tühjusse — allapoole. Ei ole ühtegi tugevat rahapoliitikat sellepärast ilma kõrge vaimlise distsipliiniga võimalik ajada.

Hoopis väikese tähtsusega on selle juures võõraste tööliste linna valgumine, mida mõned meie rahvale hädaohhtlikuks peavad. Määramatu kahju oleks meie maale, kui Tallinna suurtele ettevõtetele tarvilised tööjõud kõik meie kubermangust oleksid võetud: maa oleks tühjaks jäänud, ja põllutöö kahju oleks äraarvamatu.“

Kas raskuste lahendamine Ungari eeskujul?

Eelmised read on kirjutatud juunikuus a.1914, kuu aega enne Maailmasõja puhkemist. Kui hästi see ometi sobib tänapäevagi kohta! Siis valitses Tallinnas kõrge sõjakonjunktuur, Koplis tõusid nagu nõiaväel suured relvatööstused. Seda tööstust ehitati üles väljast, Vitebski ja teistest vene kubermangudest sissetoodud töölistega. Maailmasõja lõpul, kui need relvatööstused järsku seisma jäid, algas tööpuudus. Önn, et need töölised Venesse tagasi valgusid. Meie poliitikamehed (Vilms

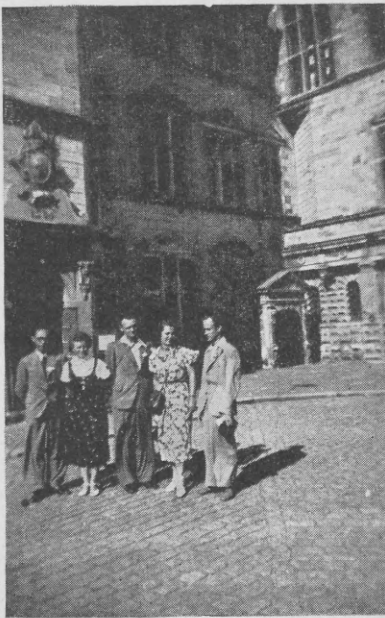
ja teised) said 1917. aasta novembrikuus Maapäeva laialiajamisel siiski nende rusikaid juba tunda. Kui need Venest toodud töölised Vabadussõja algul oleksid siin olnud, missugune vabariik oleks siis Tallinnas tekkida võinud, see on igauhele selge.

Ka praegu valitseb meie tööstuses kõrgkonjunktuur. Jälle tuuakse töölisi meile sisse (Kiviõlisse jne.). Selle vastu ei võiks ju kellelgi midagi olla. Kui see tööstus oma tegevuse lõpetaks, siis valgusid need võõrad töölised jälle oma kodukohta tagasi ja meil jääksid tööpuuduse vapustused tulemata.

Aga tänapäeval valgub industrialiseerimise hoos meie maa põllutöölised tühjaks ja võõrad töölised tulevad meie põldudele. See on juba raskem probleem. Kuid meil valitseb ju Ungari eeskujul. Seal on põllutöölised ka slaavlased. Kui õnnelikud sealjuures on ungarlased, on iseküsimus. Ungarlased nutavad peale Maailmasõda, et nende maa on võetud ja jagatud slaavlastele.

Lemmatsi Ado

Vasakul: Eesti haridustegelased Hamleti tegevuskohas, Kronborgi lossis, Helsingöris.

Paremal: Helsingöri vabaharidusnädala Eesti esindajaid teel koju

Neeme Ruus

Eesti põhjamaade kultuurivalgust suurendamas

Iseseadvust ja enesetunnet ei ole skandinaavlasil kunagi puudunud: kardetud viikingid, valitsushimulised varjäägid, reipad sõdurid Lützeni ja Narva all — need kõik on jätnud oma jälgi skandinaavlaste iseloomu. Kui skandinaavlastel varemadel aegadel end maailmas maksma panid sõjalise jõuga, siis paaril viimasel sajandil tundub, et tollete, juba varem tühjendatud ja väljaelatud sõjalisele vallutuskirele on järgnenud skandinaavlaste kultuuriline vallutusihia. Kui mitte teadlikult, siis ometi tegelikult on skandinaavia möödunud ja käesoleva sajandi vaimusangarid end tuttavaks teinud tervele maailmale. Maailm sai tundma Ibsenit, Griegi, Björnsoni, Nansenit, Amundseni, Undsetit, Hamsunit ja neile norra kuulsustele lisaks taanlasi Grundtvigi, Thorvaldseni, Brandest, H. C. Andersoni kui ka rootslasi Strindbergi, Lagerlöfi ja Sven Hedin.

Rööbiti skandinaavia kultuuriloomingu tõusmisega maailmakirjanduse, muusika ja muude alade tippudeni tõusis ka sealse rahva laiemate hulka de hariduslik tase. Sealne alati liberaalselt-humanistlikult häälestatud intelligents on ühelt poolt tarmuka rahvaharidustöö juhtimise ja teiselt poolt laiu hulki haaranud haridusliku isetegevuse äratamise kaudu kogu rahva viinud ühtlaselt kõrge kultuuritasemeni. Skandinaavias ei esine enam nähteid, kus küll ühelt poolt uhkustatakse teaduse- ja kunstimaailma kuulsustega, kuid teiselt poolt võidakse ometi demonstreerida suuri kirjaoskamatute hulki, nagu see näiteks on tüüpiline Lõuna-Euroopa nn. „kultuurriikidele“, olgu selleks siis suure kultuuripärandiga Itaalia või võitlev Hispaania. Skandinaavia, Soome kaasa arvatud, vabaharidustöö korraldus on liialdamatult parimaid maailmas oma kuulsate rahvaülikoolide, eeskujuliku avalikkude raamatukogude süsteemi, kõikidesse rahvakihtidesse tungivate populaar-teaduslikkude loengute korralduse ja rahva isetegevust ja mõtlemisviisi mõjuvalt arendava tugeva õhtukoolide ja õpingide võrgu kaudu.

Kõikide eelmainitud kultuuritegurite koostöö on Skandinaavias mitte üksnes loonud kõrgeastmelise rahvahariduse, vaid süvendanud ka rahva laiematesse hulka-dessegi omapärase rahuarmastava idealistlik-humanistliku mõtteviisi ja ellusuhtumise.

Teame aga, et idealistid ja humanistid pole kunagi agressiivsed. Nad on viisakalt tagasiõmbunud, enesesüvenenud. Sama on maksev ka skandinaavia humanismi kohta, mis ju pealegi sisaldab ka väga suure portsjoni puhast patsifismi.

Kuid kaasaeg ei salli tagasihoidlikkust. Aeg on sundinud ka põhjamaade demokraatliku mõtteviisi kandjaid mõtlema demokraatia kindlustamisele. Seni vaikselt ja rahulikult enda ette teetsenud skandinaavia demokraadid on nüüd sunnitud endilt küsima: kui kaugele tungib demokraatiat hävitav fašism? Kas jätab ta mõttevabaduse ja rahvaste vaba enesekorralduse õiguse püsima Skandinaavia maades, või sunnib ta sealgi demokraatiat taganema kuni polaarvöö jäälagendikeni? Demokraatia ja humanismgi ei või lubada enesele kallal ette, pigem küll peab end kindlustama võimalikkude hädaohutude ja pealetungide vastu!

Säärasele veendumusele ongi jõudnud uus-skandinaavismi ja laiemat põhjamaade koostööd taotlevad skandinaavlastel. Neile on vaieldamatult ilmne, et demokraatia kindlustamine on kõige paremini võimalik kõigil demokraatlike ringkondade koostöö kaudu kõigis maades. Koostöö eesotsas peavad sammuma kõrgkultuursed ja kõrge rahvaharidusega põhjamaad!

Laiem põhjamaade koostöö ei haaraks mitte ainult Skandinaavia poolsaarel asuvaid maid ja rahvaid, vaid ka Soomet, Balti riike, Madalmaid, Belgiat, Hollandit ja Inglismaad.

Üheks aktiivsemaks rühmituseks on Genfis asuva Põhjamaade Rahvaülikooli ja Helsingöris (Taanis) asuva Rahvusvahelise Rahvaülikooli ümber koondunud tegelased. Mõlema kooli asutajad on tulised patsifistid, veendunud demokraadid ja tulised rahvaste lähendamise idee kandjad. Rahvusvaheline Rahvaülikool on vanem — asutatud juba peatselt pärast Maailmasõda. Ta asutaja — Peter Manniche — on pidevas ühenduses ingllastega ja nende kaasabil on nüüd ta kool muutunud tõeliseks rahvusvaheliseks kooliks — seal on peale taanlaste õpilasi ka kõigist teisist Skandinaavia riigest, kuid ka Inglismaalt, Hollandist, Ameerikast, Poolast, Tšehhoslovakiast ja isegi värviliste rasside hulgast. Põhjamaade Rahvaülikooli asutaja — rootslane Sven Back-

Sigtuna vaim kummitab

Üks uus vaim on meil viimasel ajal hakanud kummitama. Päris tõsiselt kohe. Nimelt Sigtuna vaim.

Tänapäeval pole vist enam eestlast, kes ei teaks, mis see Sigtuna õieti on. Selleks on Sigtunast nüüd ju nii palju kõneldud ja veel rohkem kirjutatud. Peagu ükski rahvuslik aktus ei möödu ilma Sigtuna ümber ilutsemata ja kirjanduses on isegi välja arenenud eriline liik Sigtuna-novelle ja -romaane. Kui meil enne juba tüütuseni palju haliseti meie 700-aastase orjaikke motiivil, siis nüüd kipub juba tüütavaks saama Sigtuna hardus. Viimane kipub isegi mürgitama meie kodurahu: sest temast on ju võrsunud ka meil praegu nii ägedaks muutunud „positivistide“ ja „negativistide“ vaheline võitlus. See kõik on Sigtuna vaimu kummituse vili.

Millest küll järsku see eriline Sigtuna-vaimustus? Olime ju ennegi kuulnud-lugenud meie esivanemate sõja- ja teistest retkedest, ilma et ühegi juures nendest oleksime nii ilutsema hakanud, kui Sigtuna hävitamisretke juures. Isegi nüisuguste tõeliselt kangelasmeelsete sündmuste puhul, nagu seda on jüriöö vabastumiskatse, oleme jäänud võrdlemisi külmaks. Ent nüüd äkki ennenägematu hardus ja vaimustus Sigtuna sündmuste ees!

Imelikul kombel kaotame meie mõnikord hariliku kaine otsustamis- ja hindamisvõime. Eriti teravalt ilmneb see Sigtuna loo juures. Selle asemel et Sigtuna sündmusi võtta ajaloolise kainusega ja tollaegse mentaliteedi mõistmisega, meie püüame neist luua mingi müüdi, mille taassündi ehk kordumist ootaksime tänapäevalgi.

Muidugi, nüisugune müüdi loomine pole prae-

lund on veendunud Skandinaavia ühisidee kandja. Ta usub kateooriliselt, et põhjamaad seisavad kultuuriliselt tublisti kõrgemal lõunamaadest. Ja seepärast peavad põhjamaad ka maksma panema oma mõju nii Euroopas kui terves maailmas. Selle kaudu, et kõigi põhjamaade demokraatlikult mõtlevad tegelased ühinevad ja üksteisele lähenevad, luuakse kindel alus demokraatia säilitamisele Põhjas. Kuid veelgi enam. Põhjamaade demokraatlikud mõtted peavad endile otsima sõpru ka väljaspool põhjamaade piire ja laiendama demokraatlikku ringi.

Põhjamaade haridusnädalad, mille sihiks on rahvusvaheliste probleemide käsitlemine, ongi sääraselt mõtlevate põhjamaalaste igaaastaseks kohtumispaigaks.

Juba kolmandat korda võttis neist haridusnädalaist osa ka eestlaste rühm: 1935. a. Grankullas, Soomes, 1936. a. — Klepp'is, Norras ja 1937. a. Helsingöris, Taanis. On küllaltki iseloomustav märkida, et Eesti on neist haridusnädalaist võtnud osa ainsa mitte-Skandinaavia maana. Nende ridade kirjutaja kuulub haridusnädalaid ettevalmistavasse toimkonda ja esines 1935. a. haridusnädalal ettekandega. Mõõdunud suvel oli haridusnädala kavas A. Annisti referaat. Veelgi rõõmustavam on, et uus-skandinaavia idee taotlejate ringkonnas on leidnud koostöö Eestiga niivõrd tugeva poolehoidu ja tunnustuse, et 1938. a. haridusnädal otsustati üksmeelselt korraldada Eestis. See on esmakordne juht,

gusel ajal mitte ainult meile omane. See ilmneb ka teiste rahvaste juures. Ja mitmel pool palju teravamalgi kujul kui meil. Ent teatud rahvaste juures on nende müüdikultusel oma kindel siht ja otstarve: müütide abil püütakse massides õhutada tarvilist meelsust ja vaimustust militaristlike sihtide taotlemiseks.

Kuid miks otsime meie müüte? Kas meilgi siis tõesti peaks olema mingeid militaristlikke sihte või püüame müütide abil hoida vaid meie iseisvusetaht ja tugevdada vabaduse kaitsmise vaimustust tarvilisel korral? Militaristlikest sihtidest ei saa meie juures loomulikult juttugi olla, kõne alla võib tulla vaid sisemise vabadustungi süvendamise küsimus. Ent kas meie sisemine vabadustung siis tõesti on nõrgenemise sümptoom näitama hakanud? Ei tahaks seda siiski uskuda.

Kui see aga siiski nii olekski, siis miks peaksime isamaalise vaimustuse õhutamiseks valima just Sigtuna sündmuse ja unustama selle juures, et tänapäeva tõekspidamiste juures hinnatakse kõike hoopis teisiti? Kasvõi viimase aja analoogilisi sündmusi rahvastevahelises elus.

Ometi on aga meie ajaloos küllalt tõelisest kangelasmeelest kantud sündmusi ja tegusid, millega õhutada nii noorte kui vanade rahvuslikku enesetunnet.

Sigtuna-müüdi paatos aga tundub õõnsana ja võltsina niikaua, kui meie seda serveerime võõrastest vooludest nakatatud vaimus. Mida varem meie Sigtuna vaimu kummituse lõpetame, seda parem. Sest liiga pikaajalisel mõjumisel võib ta meid meie loomulikust elutundest liiga kaugele meelitada, nii et tagasipöördumine pole enam võimalik ilma suurema hingelise kassiahastuseta.

kus Eesti tunnustatakse Skandinaavia avaliku elu tegelaste poolt täiesti üheväärseks teiste põhjariikidega. Paljudel aladel on küll seni väga palju kõneldud Eesti-Skandinaavia koostööst, kuid tegelikkuses on jäetud Eesti ainult pealtkuulaja ossa, harva on mõnele meie teadlasele antud refereerimisõigus põhjamaistel kongressidel. Seda tervitatavam on aga põhjamaade haridusnädalaid korraldavate ringkondade tunnustus täieliku vastastikuse koostöö vajadusele Eestiga.

Eesti-Skandinaavia koostöö püsivuses on ju üheks valusamaks probleemiks keeleküsimus. Meil on päris hea suur hulk rootsi keele valdajaid, kuid Rootsis puuduvad eesti keele valdajad üldse.

Kuid uus-skandinaavlasil on siingi omad moodsad seisukohad. Nad tuginevad Rootsi välisministri R. Sandleri mõõdunud-aastasele eeskujule. Teatavasti üllatas R. Sandler aasta tagasi tervet Skandinaaviat sellega, et oli kõigile teadmata selgeks õppinud soome keele ja soome nädala puhul Stokholmis esines soomekeelse kõnega. Ta näitas seega, et soome-rootslasilgi ei tarvitse nõuda oma keele ainuõigust Soomes, vaid sõbralikud vahekorrad võivad tekkida alles siis, kui mõlemad pooled püüavad teineteist mõista.

Nii uus-skandinaavlasedki soovivad, et nende hulgas peaks leiduma isikuid, kes Balti riikide keeli õpiksid ja asuksid kultuurilise vahendaja ossa Balto-Skandia koostöös.

Ajalugu ja ajalooline romaan

Nagu dramatiseering romaani, nii suhtub ajalooline romaan omakorda ajaloosse. Ajaloolised küsimused on aga sellised, mille üle vaieldakse kõige rohkem. Ei ole ka ühegi rahva juures teist põnevamat küsimust kui see, kuidas rahvas on jõudnud oma vabale enesemääramisele ja rahvuslikule suveräänsusele. „Tänapäev“ nr. 9 käsitles kildküsimusena teravikust — läänlust meie ühiskondliku mõtte liikumises. See on leidnud „Tänapäev“ nr. 10 liigutavat tähelepanu K. A. Hindrey polemiseerivas artiklis „Entusiasim ja reaalsus“.

Jah, kuidas võidakski K. A. Hindreyilt, kes varemgi ajakirjanduses on aina polemiseerinud „Noor-Eestiga“, loota muud kui poleemilisi torkeid „Noor-Eesti“ lahasutatud ajaloolisse minevikku. Meie eeliseselvuse-aegne ühiskondlik mõte tundis kahte erinevat põhivaadet. Kriitiline rahvuslus tunnustas revolutsiooni ja dünaamilisi massliikumisi. Sellelt vaatekohalt oli õigustatud prantsuse revolutsioon sama hästi kui 1905. aasta vabadusliikumine. Täieliku vastandina eelmisele tuleb märkida Tartu rahvusluse samaaegseid vaatekohti. Eesti rahvameelse eduerakonna põhikirja § 1. kohaselt seab eduerakond „enesele ülesandeks rahvameelsel alusel seisva konstitutsioonilise monarhia aadet rahva keskel kinnitada...“, mis on hoopis muud kui „Noor-Eesti“ ja Andres Dido läänlus. Vene monarhia kokkuvarisemine näitas, et sellel aatel ei ole pinda ka eesti rahva keskel. Elu reaalsust on vaidlematult tõendanud, et Gustav Suitsu 1917. a. avaldatud programmilises nõudmises Eesti Venemaast lahkulöömise kohta oli palju rohkem reaalsust kui illusoorset entusiasmi ja ka rohkem ajaloolist perspektiivi, kui temale seda tahab omistada K. A. Hindrey. Kui aga K. A. Hindrey laseb selleaegsel Gustav Suitsul esineda Stokholmis, siis oleks see ajaloolise romaani põnevamaid lehekülgi, kuigi sel ei ole midagi ühist ajalooaga. On ju teada, et 1917. aastal, millal ilmus „Eesti Töövabariik“, ei ole Gustav Suits üldse viibinud Stokholmis.

Kui K. A. Hindrey leiab, et „Noor-Eesti“ deviise olevat meie vanem põlv tundnud „kas vene või saksa kirjanduse kaudu ammu“, siis oleks eriti huvitav teada saada näiteks saksa kirjanduse mõjudest 1905. a. „Noor-Eesti“ deviisidele. K. A. Hindrey ei peaks raskusi valmistama vajalike tõenduste toomine saksa kirjandusest. Sest kuigi allikate rohkus muudab kuivaks ainekäsitletuse, muudab allikate täielik puudumine käsitluse absurdseks. K. A. Hindrey ei tohiks saladuseks olla, et mitmed sõnadki, nagu „haritlane“ ja „õpetlane“ on tulnud eesti keelde alles kaheksakümnendatel aastatel, kuna varem nad siin puudusid. Juba sellestki järgneb, kui võrd nused, algeliseid vajalised ja seemiselt põhjendatud olid 1905. a. „Noor-Eesti“ deviisid, mis olid enne kõike välja kasvanud elust enesest, kajastades meie tolleaegseid elulisi vajadusi ja püüdeid.

Ajaloolised romaanid valmivad mitmeti. Tolstoi ja Merežkovsky näiteks töötasid pikki aastaid arhiivides ja ajalooallikate kallal ning selle töö tulemusena ilmusidki nende ajaloolised romaanid. K. A. Hindrey käib näiliselt teist, inspiratsioonilist rada. Ta ei hooli ajalooarhiividest ning parema puudusel — pigistab kasvõi sulepeast ajaloolise romaani või vähemalt följetoni. See töömeetod ilmneb tema kõne all olevas artikliski, kus ta kirjutab: „Nõnda et meil oli materjali õieti küllaldaselt vabaduse ja vabadusvõitluste mõistmiseks ja kaasatundmiseks“. Mina loomulikult olen rõõmus iga Saulusest saanud Pauluse üle ja suruksin kätt Spartakusel-Hindreyil, kui mind ei segaks mälestused 1905. a. „Sädemetest“, mis ilmusid K. A. Hindrey toimetusel „Postimehe“ kaasandena. Liitlasena vene kadettidele, kes

nõudsid „ühise ja jagamatu Suurvene keisririiklust“, oli tolleaegse Tartu naiivse rahvusluse häälekandja „Postimehe“ ja „Sädemetegi“ vabatahtlikuks poliitiliseks ülesandeks — uuesti läikima kiiürida vene tsaari roostetama lõõnud kannuseid ja ühtlasi baltlusele „punaste aastate“ mässulõõmast välja kanda tulluseid kastaneid. „Sädemed“ töid K. A. Hindrey kurjustavaid karikatuure kord „Uudiste“ toimetajast Speegist, kord „Vaba Sõna“ toimetajast Oleskist, kord teistest, kes osa võtsid tolleaegsest liikumisest. Üks asi on ikkagi — vabadusvõitluse mõistmine ja talle kaasatundmine ning teine — selle liikumise avalik mõnitamine ja hurjutamine. Siin on sillahitamine raske isegi ajaloolise romaani või följetoni abil.

On ju enesestmõistetav, et ma ei lootnud K. A. Hindreyilt tunnustavaid sõnu „Noor-Eestile“, aga ma oleksin tahtnud temalt näha rohkem ajalugu ja vähem ajaloolist romaani. Aetud ajaloolise romaani „tiivulistest intuitsioonidest“, ei hooli K. A. Hindrey enam ei millestki ega kellestki. Ta kõneleb meie Vabadussõjast ja nendest, kes läksid — vive la mort — lahingusse, kuigi K. A. Hindrey kuldsul ei küüni kirjutama Vabadussõda suure algtähega. Ta kirjutab: „Ja selle ohvitserkonna ja meeskonna keskel, kes tegi meie vabadussõda, ei ole ma leidnud kirjanduslike huvidega rahvast ja vaevalt, et neist keegi oleks lugenud „Noor-Eestit““. Kui K. A. Hindrey oleks meie Vabadussõjast tegelikult osa võtnud, küllap ta oleks siis võinud asjalikke tähelepanekuid teha sellest, mida oli lugenud meie meeskond, kes koosnes suurelt osalt vabatahtlikest ja õppursõduritest.

Kui K. A. Hindrey ei ole teada Konstantin Pätsi või Jaan Teemandi suhtumised „Noor-Eesti“ või ka Andres Dido läänlusesse, siis olgu siinkohal rõhutatud Tallinna majanduslike ringide suhtelist solidaarsust — täieliku vastandina Tartu naiivsele rahvuslusele, kes alati atakeeris „Noor-Eestit“. Andres Dido poliitilise läänlusega oli Tallinna majanduslike ringidel elav kontakt aastatel 1901—1905, mil K. Päts toimetab „Teatajat“. Nii olid tolleaegse „Teataja“ veerud alati avatud Andres Didole, kes tegi Pariisist väliskaastööd tähendusrikkalt A. Tuleviku varjunime all. See toetus ja abi, mida Andres Didole osutas „Teataja“, oli ka ainuke, mida kodumaa üldse on pakkunud majanduslike raskustega võitlevale poliitilisele emigrandile. Ei ole siis ka midagi erilist, et Konstantin Päts oli üks esimesi autonoomia nõudjaid. Nii käsitleb K. Päts 1907. a. ilmunud „Maakiisimuses“ mõtet, et maakiisimuse oustamine sindigu meie kodumaa demokraatlikus autonoomses seadusandlikus kogus. Kui K. A. Hindrey arvab, et Jüri Vilms, Konstantin Konik ja Juhan Kukk on ammutanud oma aated mitte nooreesti liikumisest, vaid „nende vabaduslha oli pärit palju kaugematest aegadest“, siis oleks tulnud seda väidet lähemalt tõendada.

K. A. Hindrey ütleb: „Ning ma ise olin vist 12 aastat vana, kui arutasime kaasõpilastega Baltimaade iseseisvust. Kuid ma loodan, et ei leidu ometi ühtegi hinge, kes omistaks sellele unistusele mingit poliitilist või praktilist tähendust“. Ma olen K. A. Hindreyga täiesti ühel arvamisel, et sellele unistusele ei sobi omistada „poliitilist või praktilist tähendust“, kuigi ajalooliselt on sel päris kindel asepaik ja kindel tähendus. Ajaloost on ju teada, et möödunud sajandi kaheksakümnendate aastates — ja K. A. Hindrey oligi siis parajasti 12 aastat vana — haudusid balti mõisnikud ja parunipojad konspiratiivseid plaane „Baltimaade iseseisvusest“. See leiab tõendamist ka tolleaegse Liivimaa prokuröri salajasest ettekandest vene keskvallitsusele, kus rahutu elemendina hinnatakse balti paruneid, noori aad-

likke ja parunipoegi, keda häiris talurahva kiire majanduslik ja kultuuriline tõus. Aga sellel „Baltimaade iseseisvusel“ ei ole loomulikuult vähimatki ühist meie rahvusliku iseseisvusega, millest kõnelesin mina oma artiklis läänlusest. Sellest kaheksakümnendate aastate „Baltimaade iseseisvusest“ arenes küll 1918. a. Balti hertsogiriik, mis aga varises nagu ühepäevaseen. K. A. Hindrey „Elukroonikast“ teame, et ta on kasvanud mõisas. Ta kirjutab alatasa aadlikest, parunitest või parunlikest, nagu ka oma viimases kirjas Erni Hiirele „Tänapäevas“ nr. 10. Aga kuidagi ei maksa K. A. Hindreyt enesele pettekujutusi luua, nagu oleks ta see ainuke, kes on kokku puutunud „Baltimaade iseseisvuse“ eestvõitlejatega. Kes neid siis ei kohanud meie Vabadussõjas Võnnu-Riia rindel? Ma nägin neid soomusronglastest mahajäetutena ja telefonipostidel kõlkuvatena, aristokraatsete kummardustega ettepoole, nagu Lessing ütleb: „Siin puhkab ta, kui tuul ei puhu“ — ja ma ei saanud nendelt pärida, kuna jõudsin kohale alles järgmisel päeval, kas nad ei olegi need kallimeelised härrad Abja piirilt, kus kunagi kiikus K. A. Hindrey häll? Seda tean neist küll, et nad olid koos saksa rauddiviisiga retkel, et hävitada Eesti, Läti ja Leedu iseseisvust.

On ilmne, et ajalooline romaan nõuab autorilt suurt osavust „prohvettlikuks tahapoole vaatamiseks“. K. A. Hindrey kui ajaloolise romaani kirjaniku eruditsioonist saame aimu kasvõi tema ainsast lausest: „Ja ma mäletan üht koosolekut kohvik „Lindas“, kus seltskondlikud organisatsioonid kaalusid meie lähemat tulevikku ja kus ka ei langenud sõna iseseisvus, kui aga juhataja Tõnisson küsis: kas siis nõutakse ka oma raha ja sõjaväge, siis vastati jaatavalt“. Või ei tea siis K. A. Hindrey, et kohvik „Linda“ avamisel oli meil juba olemas „oma raha ja sõjavägi“?

On ju enesestmõistetav, et Andres Dido hindamisel võidakse olla mitmel ja täiesti erineval arvamisel. Juba 1882. a. peale, millal Andres Dido kinni võeti ja maalt välja saadeti, on aeg-ajalt kuulda olnud hurjutamisi ja mõnitamisi tema aadressil. Selle laimukampaania avas õieti A. Grenzstein omaaegses „Olevikus“. Päris üldtavaliuks aga muutus vabadusvõitlejate materdamine meie avalikkuses alles pärast 1905. aastat. Nii siis ka juhtus, et tolaeagne maapagulane Eduard Vilde — tüdinenud alalistest norimistest — kutsus sarkastiliselt üles kõiki „vilunud huligaane, kelle kirjaoskamist jätkub vähemalt selleks, et hurjutada ja mõnitada vabadusliikumist“. Sellele Eduard Vilde mürgisele hüüdele Helsingist ruttasid vastama nii mõnedki naiivsed debütandid Tallinnast ja Tartust.

Ja kui nüüd K. A. Hindrey arvab „Tänapäevas“, et „punaste aastate“ liikumises „Õiguse“ toimetaja Andres Dido hääli „... vaid üsna tasa kaasa helises“, siis niimetagu meile ometi K. A. Hindrey, kelle hääli see üle teiste kõmises? Kas oli see siis „Sädemete“ toimetaja K. A. Hindrey enese hääli? Või mõne „Baltimaade iseseisvuse“ eestvõitleja karuhääli? Ja kuigi Andres Dido on vähetuntud, ega see õigusta veel meid, et vaatleme oma ajalugu mingis kõverpeeglis.

Kaua ei tuntud meil Kristjan Jaak Petersoni, ei tema tähendust, ei tema nimegi. Ka Andres Dido on vähetuntud meie ühiskondliku mõtte hämarail uudismail. Aga see asjaolu ei õigusta K. A. Hindreyt oma autoriteeti tarvitada usalduse peale. Ja nii jääb arusaamatuks, miks väidab K. A. Hindrey, et Andres Dido ei saanud vabadusristi, „mida andmast keeldus vabadusristi instituudi militaariline juhtkond, kel pole tsiviil-

Nagu kirjanduse ajalugu näitab, kubiseb juba kesk-aegne kirjandus paljudest negatiivsetest tüüpidest. Võtame näiteks kas või Don Quijote. Mees oli nii jabur, et kihutas hävitama selliseid kasulikke asju nagu tuuleveskeid. Ja Cervantes sai selle eest kuningalt koguni autasul Ent pole midagi imestada, — too juhtus ju pimedal keskajal, kus polnud veel arenenud positiivsuse nõudjaid.

Don Quijote oleks kaugelt mõistlikum mees olnud, kui ta oleks võtnud ilusasti paar kotti vilja, Rosinante vankri ette rakendanud ja vilja veskisse jahvatada viinud, selle asemel et narri mängida. Siis oleks ta ka meie positiivistide silmis armu leidnud.

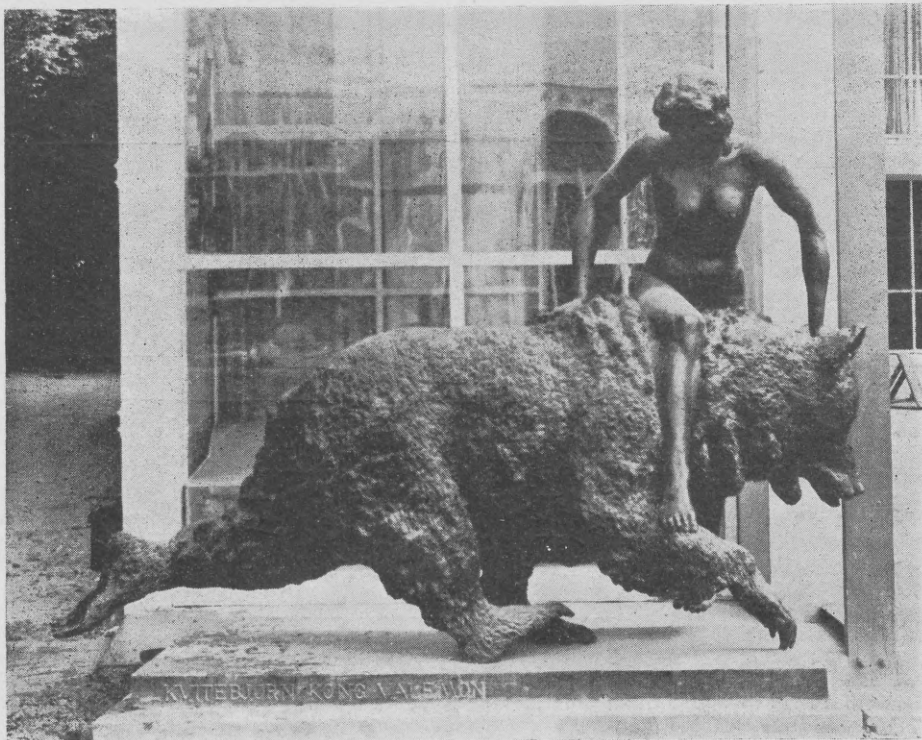
teenete hindamisvõimet ega — tahet“. K. A. Hindrey tohiks ju tsiviilistina teada, et vabadusristide andmine tsiviilteenete eest ei ole kunagi kuulunud „militaarilise juhtkonna“ kompetentsi, kuna see on tsiviilametiasutiste kohustus. Nii ei ole meie ajalooliste romaanide autoril vähimatki alust, et haavata ajalugu või ka ametiasutisi ja tõsta alusetuid süüdistusi nende päris hillsaegse tegevuse pärast.

Ja lõpuks veel K. Pusta ja Andres Dido. On teada, et dr. J. Lepik kirjutas Andres Dido haigecoleku ajal K. Pustale: „Didot käisin vaatamas. Ta on väga halge nüüd ja ma arvan, et Teie visiit, kui Vabariigi esitaja, temale äraarvamata väärtusega oleks. Ta sureb õige varsti ja tal on seal hinnata haigemajas halb olla. Kas ei võiks tema viimaseid päevi kuidagi kergendada, kuna tema krediit Vabariigi raamatutes küll väga kõrge peaks olema.“ K. A. Hindrey oli sel ajal Pariisis, tema võttis osa Andres Dido matustest ja ma loodan, et ta ei jäta meile ütle mata, millised tagajärjed olid dr. J. Lepiku kirjal Andres Dido ravile, kellel oli hinnata haigemajas halb olla?

Andres Dido ja „Noor-Eesti“ läänlus on väärtused omaette ja nad kaitsevad, ma mõtlen, iseenast oma kuulsusrikka minevikuga. Ma tahaksin loota, et tuleb aeg, kus ei ole vaja enam polemiseerida Andres Dido pärast, nagu praegusel ajal keegi ei polemiseeri Juhani Liivi pärast. See tähendaks aga ajaloo võitu ajaloolise romaani ja umbrohulise följetonu üle.

Pille Pariisi maailmanäituselt

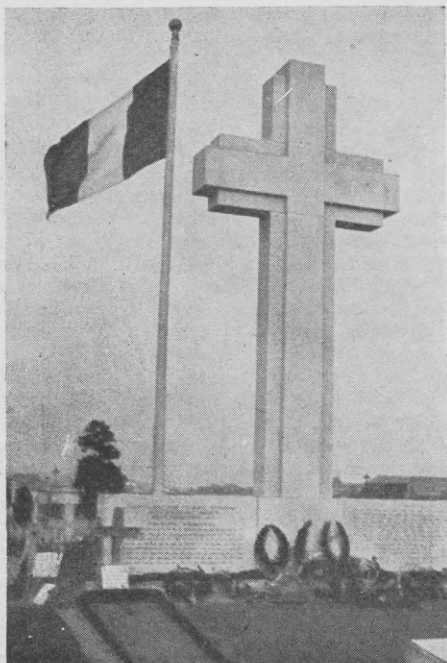
Vasakul: Norra väljapanekute huvitavaim kunstiteos.

Paremal: E. Jõesaare »Põllumajandus« ja V. Melniku »Põlevkivi-kaevaja« Eesti paviljonis

V. Horn

Verdun — 1 miljoni inimese kalmistu

Saabume Verduni Pariisist varahommikul. On alles poolpime. Pariis on väsitanud oma hiiglamõõtudega, maailmanäitusega, kongressidega. Paratamatult tuleb teha jaamas iisainak sellele vähe-sele tukkumisele, mida võisime endile lubada rongis. Uni tuleb kohe.

Sellest ühiskalmistust on viidud Pariisi Võiduvärava alla Prantsuse Tundmatu Sõdur

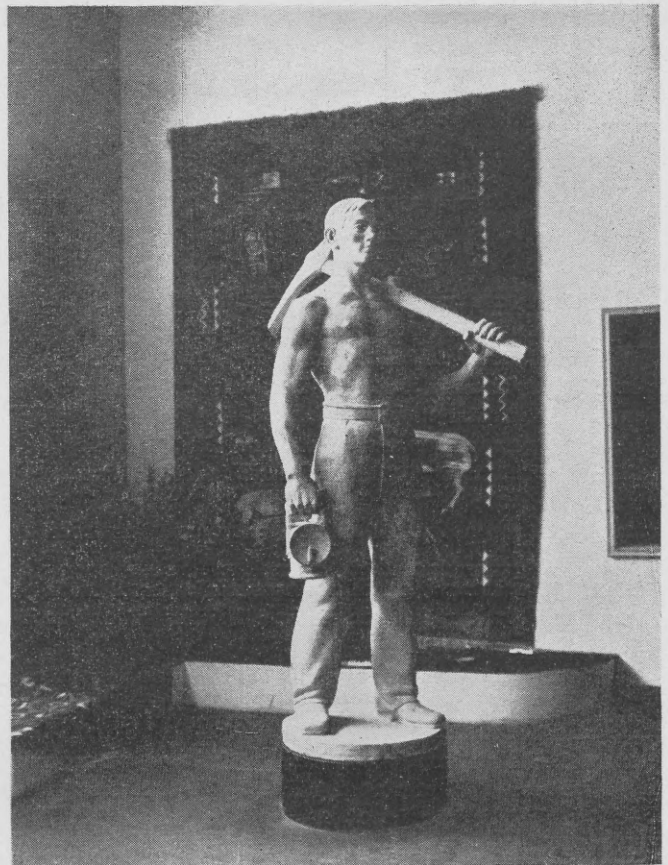
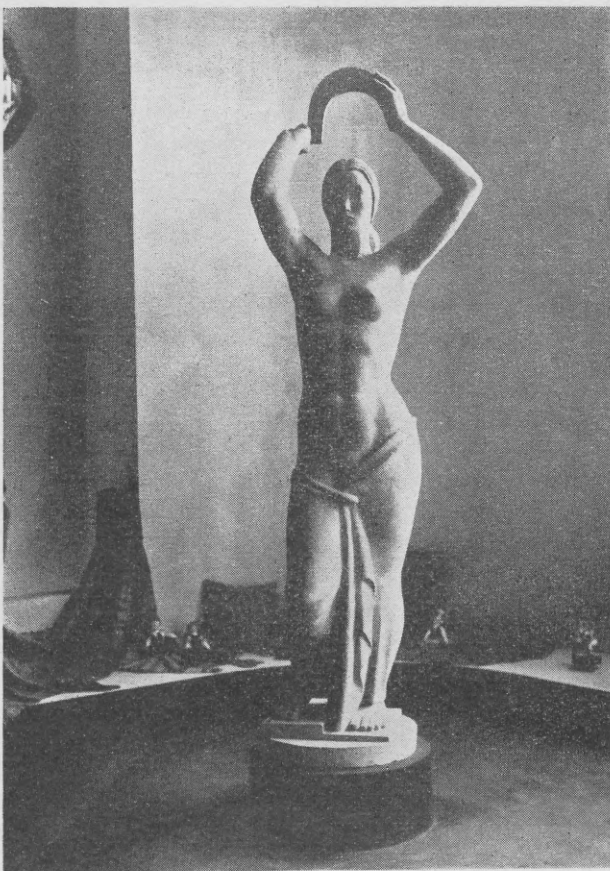
Kõik see, mille osaliseks saame sel pühapäeval Verdunis ja V. ümbruses, on õieti üksainus kohutav unenägu, mille kohta tahaks ärgates ütelda: „Täna, see ei olnud siiski tõsi.“ Kuid ometi on see tõesti sündinud: 1 miljon inimest on kaotanud siin ja ümbruse kõrgustikkudel ning orgudes oma elu. 400.000 sakslast on oma verega niisutanud seda osa Prantsusmaa pinnast. Masside kalmistu, Maailmasõja legendaarseim linn, see on Verdun.

Kakskümmend aastat, mis on möödunud lahingutest, ei ole suutnud kinni kasvatada sõjahaavu. Verdun on ise küll uuesti üles ehitatud, kuid kõikjal on veel märke möödunust. Maapind linna ümbruses on granaadiaukudest ebatasane. Noore metsa keskelt ulatuvad välja sõjaajal purustatud puude kuivanud tüved ja oksad nagu luukerede kuivetanud jäsemed. Teede ääres leidub hoiatusi, milles manitsetakse ettevaatusele maastikul liikumisel: kuigi ümbrus on mitmel korral läbi otsitud, leidub veel külluses lõhkemata granaate ja mürske.

Autojuht, maailmasõjaaegne sõdur, kes tunneb iga kivi ja kändu, viib meid ringsõidule. Esimese peatuse teeme Vaux fordis. See on üks neid betoonist kindlusi, mille pärast arenesid metsikud võitlused ja mis köis käest kätte, kusjuures iga meeter lunastati sadade meeste eluga. Ta asetseb, nagu kõik teisedki, maa all mäeküljel ja ainult mõned laskeavad ning ukсед reedavad, et siin on tegemist kindlusega.

Vaux sai kuulsaks 1916. aastal, mil Verduni ümber käisid kõige verisemad lahingud. Siin pandi seisma Saksa 5. armee pealetung. Sakslaste poolt võttis siinseid lahinguid osa 43 diviisi.

Vaux langes sakslaste kätte 7. juunil 1916. Enne kindluse mahajätmist olid prantslased 6 päeva ära löigatud muust maailmast. Sakslased tungisid kindlusse pärast seda, kui mitukümmend 42 sm granaati olid valmistanud neile avause. 6 päeva kestis võitlus fordis sisemuses: sakslased ühes otsas ja prantslased teises otsas. 6 päeva jooksul tungisid sakslased edasi 60

meetrit, seega keskmiselt 10 m päevas. Kindlust kait-
ses major Raynal. 4. juunil saatis ta välja oma
viimse sidetuvi. Haavatuna saabus see Verduni ja tõi
järgmise teate: „Paneme ikka veel vastu, kuid meid
ihvardab lämbumine gaasi- ja suitsurünnakuis; on vaja
meid vabastada. See on minu viimne tuvi.“

Lõpuks tuli fort loovutada sakslastele, sest ka vesi
lõppes otsa, kuigi iga sõdur sai vaid $\frac{1}{4}$ liitrit päevas.
Sakslased püüsid kindluses 5 kuud. 2. novembril 1916
lõid prantslased metsiku pealetungiga sakslased Vaux
kindlusest välja. Raynal sai vahvuse eest auleegioni-
risti. Ka ta viimsele tuville on püstitatud kindluses
mälestustahvel, millele on raiutud Raynali viimane
sõnum.

Vaux'le sarnanevaid kindlusi on siin mitu: Tavan-
nes, Douaumont, Belleville, Sauvillie jt., kõik sõjaro-
maanide ja -filmide kaudu meilgi tuntud nimed. Öud-
seim neist on Douaumont, mis ka oli sakslaste käes.
Granaadilao plahvatuse läbi kisti siin maa all ligi 300
saksa sõdurit korruga lõhki.

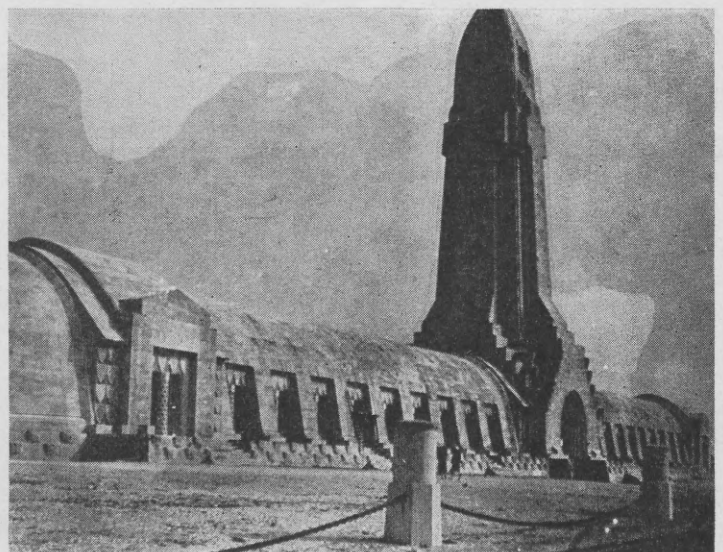
Asulad, külad on sõda hävitanud täielikult. Isegi
hoonete alusmüüre pole säilinud. Põldudel ei lokka
veel praegugi villi, kuigi nad on rammutatud verega.
Prantsuse valitsus on küll ehitanud hävitatud külade
asemele uusi, kuid eemale, teistesse kohtadesse.

Külade ja hoonete asemele on tekkinud monumen-
did, mälestusmärgid. Neid on püstitatud riigi, rügemen-
tide, eraorganisatsioonide ja eraisikute poolt. Suurim
ning keskseim on ligi 100 m pikkune kõrge tuletorniga
Douaumonti mälestushoone. Selle keldrisse on kogutud
tuhandete tundmatute sõdurite maised jäänused. Läbi
tuhmiks värvitud keldrikorra klaaside võib vaevu sil-
mata tohutut luude ja kolpade ladet. Need sõdurid, kelle
nimed on teada, on maetud monumendi ette. Siin
laiu 15.000 risti mets.

Arvukaist eraisikute poolt püstitatud mälestusmär-
kidest on tuntuim ameeriklase C. F. Rand'i poolt ehi-
tatud hauamonument nn. tääkide kalmistule. See on
koht, kus hukkus juunis 1916 osa Prantsuse 137. rüge-

mendi 1. pataljonist sel teel, et mürskude valang mat-
tis kogu kaeviku täie mehi maa alla, nii nagu keegi
parajasti oli. Ainult püssitäägid jäid välja mulla alt,
sest sõduritel tuli püsse kaevikutes hoida täägiga üles-
poole.

Kaevikut ei ole hiljem lahti kaevatud. Hukkunud
puhkavad praegugi siin igavest und, ainult ristide ase-
mel on nende endi püssitäägid, millede otsas ripub
roosikrantse. See on masendavaim paik kogu Ver-
dunis.

Douaumont'i mälestushoone

MITTE RISTI-, VAID PAGANAUSK

Millise suure arenemistee on usuelu sooritanud oma tekkimise algusest kuni meie päevini! Udusest müstlikast, mille olemuse moodustas niisama udune tõekspidamine, on saanud konkreetne vahend sidemeks iga üksiku natsiooni ja kõrgema vaimu vahel.

See kõrgem vaim on kenasti ära tükeldatud kõigi rahvaste vahel, umbes nii, nagu meil jaotati mõisamaa asunikude vahel. Või veel õigem, igal rahvusel on oma jumal, nagu vanasti paganausu ajal. Slaavlastel oma Perun, kes ainult neid kaitses ja hoidis, sakslastel Wotan, jällegi nende isiklik lapsehoidja, meil oma Taara jne. Ainult mõiste on ristiusu koidiku pärandina jäänud üheks ja samaks.

Nii; nagu paganausu ajal, nii ka ristiusu algusest peale on kõik rahvad täristanud relvi ja asunud tapma teist jumala õnnistusega. Loomulik ju, et see ei saanud ega saagi olla ristiusu jumal, kes on üks ning ainus ja kes laseb oma päikest särada niihästi õiglastele kui ka ülekohtustele. Ristiusu jumal ei saa anda oma õnnistust iga üksiku rahva jagelemiseks teise ja vahel korraka paarikümnele. Et olge head, virutage niipalju kui jõuate — õnn kaasa! Ei, ristiusu jumal see ei ole, kõige elava algallikas ja põhjus, kelle vaim elab igas üksikus inimeses siin- ja sealpool maakera. Sest — üks ku-

ningriik, mis isekeskis riius, peab hukka minema. Ja pealegi — jumal ei ole mitte seitsinatsest maailmast, et peaks hoolikalt valvust pidama selle üle, kuidas ja mis-moodi rahvad teineteisel aadrit lasevad.

Seega peaks olema aksiom, et praegune ametlik või poolametlik usk ei mahu oma laiemates rahvusvahelistes üritustes mingil moel ristiusu piiridesse. Rahulikul ajal, jah, nii mõnigi kergeusklik võiks kalduda vastupidisesse arvamusse, ent kui päris tõsiseks ohkamiseks läheb rahvusvaheliste konfliktide puhul, siis pääseb see aksiom kehtima absoluutsel määral.

Muidu on kõik välispidiselt vägagi korras. Ainult väike vägikaika vedamine on olemas alati katoliiklaste ja protestantide vahel, kellel mõlemal on oma „õige“ jumal. Käiakse külas üksteisel, peetakse palveid ja missasid, soovitakse teisele rahvusele õnne ja õnnistust, aga niipea kui kaklemiseks läheb, selgub kohe tõsiasi, — jumalaid on palju, väga palju.

Vaadeldes usuelu nähteid kitsapiirilises ulatuses, selgub kohe ka mainitud paganikkuse algpõhjus. Ja selle algpõhjuste tingib ei keegi muu kui inimese enese loomus. Tõeline ristiusk hingitseb kahetsetaval viisil vaevast elu. Ta on samasugune ideaal, nagu kõik ideaalid. Seal seisab üliinimene, aga siin teine — täis-

Ka Verduni linnas on tohutu kalmistu — ristide mets. Sellelt kalmistult on viidud ja maetud ka Pariisi võiduvärava alla Prantsuse Tundmatu Sõdur — üksainus ühe miljoni hulgast. Kes ta on? Prantslane? Sakslane? Või koguni marokolane?

Kui jõuame ringsõidult tagasi raudteejaama, saabub Pariisist 3 erarongi täit ameeriklasi. Samal päeval avati Verduni lähedal Montfaucon'is Maailmasõjas langenud ameeriklaste mälestussammas ja endised sõjamehed on tulnud sõjaaegsete lippudega austust avaldama

oma langenud kaaslastele. Enamik neist on sõjaaegseis vormides, püssid ja kiivridki kaasas ja aurahad rinnas. Kohalikud elanikud tervitavad neid lilledega.

Verdun on saanud legendaarseks. See on langenud sangarite linn ja saanud sellena palju aumärkegi. Ta on muide ainuke linn maailmas, mis omab ka Eesti Vabadusristi.

Siit lahkudes ja vagunis ajalehti sirvides, mis tulvil Hispaania ja Hiina sündmusi, küsid tahtmatult: kus on järgmine Verdun?

Maailmasõjast osa võtnud ameeriklased saavad oma sõjalippudega Verduni

Rühm eesti õpetajaid haavatud lövi monumendi ees, mis on püstitatud kohale, kus rauges sakslaste edasitung

ürgset atavismi ja vere kaudu pärandatavat tootust, mida ainult kartus seaduslike normide eest katab õrna kestaga.

Lugejal on vist meeles ühte kui teist Rakvere koguduse tolmukeerutustest. Mis ristiusk see on, kus usu taustal aset leiab vihkamine ja akende roojaga määrimine! See on diametraalselt vastupidine ristiuse algõpetustele. Ei ole võimalik inimsugu kasvatada üle õõpaganast kristlaseks. Paganausk on istunud inimhinges kümned aastatuhanded ja seda nii vägevast seesistuvat hinge ürgpärandit ei saa likvideerida paari aastatuhandega. Vorm muutus, aga sisu jäi endiseks. Mõmendil, mil suri paganausk, ärkas ta ellu iseenese tühast otsekui Fööniks.

Toopärast on läiesti alusetud kõik etteheited, milliseid kuuldub vahel siit kui sealt meie pastorite arvel ja mis on sihitud nende tavalisele surelikule omaste inimlike nõrkuste vastu. Kui nad oleksid jumaluse kuulutamises kaugelt üle oma koguduste vaimlise arenemise tasemest, nad jääksid varsti ilma leivata. Või nad kuulutatakse lahkusulisteks.

Sest Kristuse õpetus oma metafüüsilise sügavusega jääb laiematele hulkadele arusaamatuks, nagu keskmisele voorimehele Descartes'i filosoofia. Ta nagu ähmalt aimaks midagi, aga see on ka kõik. Tuleb sõitja, siis viruta hobusele piitsa ja pärast kakle sõiduraha pärast. Ja kui juhtub mõni „klient“, kes laseb jalga ilma maksmata, siis muudkui läki kohtusse. Jah, nii kole raske on kohandada ellu ristiuse õilsaid põhimõtteid. Selleks peab juba olema täiuslik — nagu isa taevas.

Toopärast kah ärgem võtkem nuriseda, kui meile piiskoppe juurde tehakse. Ärgem võtkem teha etteheiteid, et liiga palju pannakse rõhku vormi, aga mitte sisu peale. Küll iga usk niihästi oma seesmise kui ka välise ehituse poolest kohandub sel määral meie oma nõuetele, kui seda parajasti on tarvis.

Meie Taara usu kummardajad on ses mõttes kaugelt elulähedasemad kui kristlased. Neile vähemalt ei saa keegi ette heita, et nad ei seisa oma missiooni kõrgusel. Ja kui Saksamaal ristiusulised nii agaralt võitlevad oma tõekspidamiste eest, siis ärgem tehkem illusioone: see sünnib kindlasti rohkem võimu küsimuses kui idees.

Ka Tp

Mõnda pealinna kõrg- ja madalkonjunktuurist

Meie kahest suurlinnast Tallinnast ja Tartust on Tallinn kogu ajaloo keskes olnud peagu saatuse pailapseks, kuigi iseloomult on Tallinn palju rahutum kui Tartu. Kui üle Tartu on käinud tuli ja mõök, siis Tallinn, kasutades hansalinna eesõigusi, on arendanud vabalt oma laialdast kaubandust ja kogunud rikkusi. Ja kuigi mõnikord Tallinn on olnud vaenlase kallaletungi objektiks, siis ei ole temaga ometi mitte kunagi nii karmilt ümber käidud kui rahuliku Tartuga, mille kohta käib laialt tuntud Käsü Hansu nutulaul „Oh sa vaene Tardo liin“.

Ka praeguse iseseisvuse ja majandusliku kõrgkonjunktuuri ajal vaatab Tallinn Tartust üle, kuna Tartu uhkus, mis mitte väga palju aastaid tagasi lubas Tallinnat tituleerida „Kilulinnaks“, on löödud esiteks valitsuse aparatuuri ja kõrgemate kohtuinstantide Tallinnasse asumise ja teiseks akadeemiate balansseerimise tõttu.

Kõik süptoomid lasevad oletada, et Tartust on kujunenud vaid humanitaarteaduste akadeemiaga provintsi- linn pealinna kõrval, mis aina kasvab ja taotleb välist ilmet, mis oleks vääriiline tema majesteetlikkusele.

Jalutades mööda Tallinna sirgete kõrvaltänavate läikivat asfaldi ja komistades südalinna labürintkääkude hundiaukudes kohtad selle linna kõige vanema ja kõige uuema ehituskunsti näiteid, mis seisavad siin-seal külge kõrval: ühel pool vana hansalinna terava sarikatusega ja kitsaste akendega ehitis ja teisel pool moodne pilvelõhkuja. Kummalgi neist pole siin vaja teist häbeneda, kuna kumbki neist võib tõestada oma suursugust sünnipära.

Ja üle kõige selle kirju ehitiste popuuri tõusevad kõrguste poole kolme tähtsa ajastu monumentide tipud: Taani hiilgeajal sündinud Toompea loss oma kuulsa Pika Hermannitorniga, millel lehvib nüüd Eesti trikoloor, orduaja pärandite Oleviste ja Niguliste teravikud ja Vene tsaariaja võimusemboli, katedraali hütsantsisibulad.

Nimetatud ja nimetamata tornid annavad Tallinnale omapärase välimuse, mis on võlunud nii sise- kui välismaalasi.

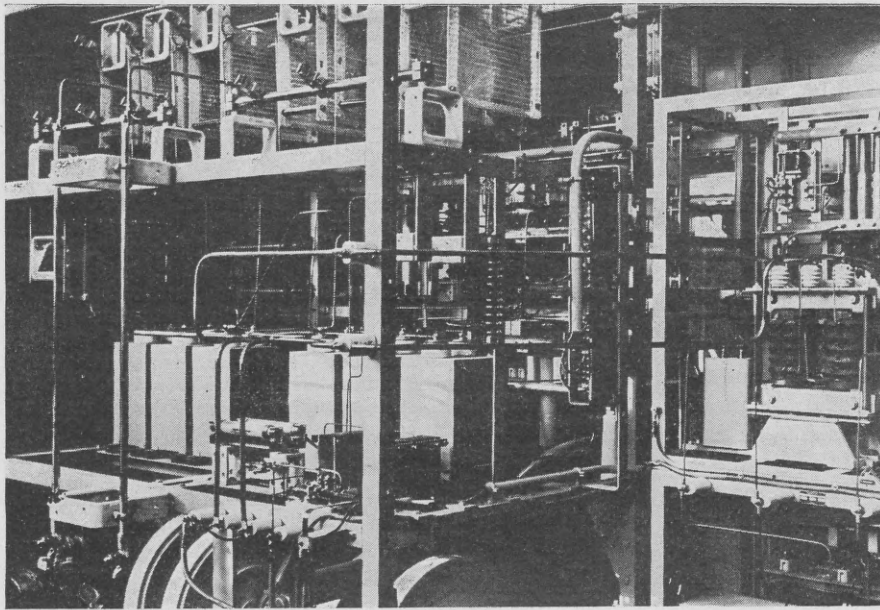
Kui mõni aasta tagasi Tallinna agul otse märatses ehituspilavikus ja seal nagu nõiakepi mõjul kerkisid loendamatud kahe ja poole kordseid puumajad, siis on käesoleval ajal säärane ehituspilavik vaibumas. Nüüd ehitatakse Tallinna südalinnas pilvelõhkujaid. Kuna seal aga juba ruumist puudus on, siis uute pilvelõhkujate ehitamise eel langeb endisi kahe- ja kolmekordseid maju kui loogu. Mis see kõik maksma läheb, sellest Tallinnas nüüd ei küsita, sest tähtsamaks küsimuseks kui see on fassaadiküsimus, ja fassaadi ohvriks ei peeta kaliks maist vara.

Kohati ilmuvad väga teravalt fassaadiloomise üliagrase tagajärjed. Nii on Vabadusväljakul endised uhked ehitised — kunstihoone ja kino „Gloria Palace“ uute pilvelõhkujate kõrval muutunud naeruväärseteks kääbus- teks, et kasvõi lõhu need jälle maha või ehita kõrgemaks.

Seni on pealinn oma fassaadiloomisel võitnud kindlasti seal, kus on tehtud puhas töö, s. o. kus endise ehituse asemele on jäetud lage koht, kui mitte arvesse võtta Toompea lossi müüri, mis paari aasta eest ehitati Falgi tee äärde täienduseks ja kaitseks lossi võlule ja mis mõjub väga suursuguselt.

Tunnustavalt peab rääkima ka Tallinna pisiparkidest, mis on tekkinud endistele korraldamata maa-aladele.

Pilte

*uuest Türi raadio-
saatejaamast*

Saatekapi sisemust

Jaa, Tallinn lammutab ja ehitab, lammutab ja ehitab alatasa, kuid leidub ka väga palju neid, kes kaebavad ja hädaldavad, et korteriolud lähevad pealinnas kitsamaks. Need on juba sääraseid nurisejad inimestüübid, keda kümnete tuhandete kaupa võib leida pealinna laialistes agulites. Need inimesed unustavad ära Tallinna olukorrad mõni hea aasta tagasi, kui majaomanikule pidi maksma tubli summa „võtmerahaks“, enne kui ta suvatses üürilepingut sõlmida. Praegu on pealinna luksusmajades kortereid küllalt saadaval 100- ja 150-kroonise kuuüüriga. Ja vaesel inimesel ei olegi vaja tikkuda pealinna, kuna tema õigem koht oleks kusagil provintsis!

Pealinna elanikkond jaguneb praegu üldiselt järgmiselt: esireas sammuvad mulgid, siis tulevad vana hansalinna ajast põlnevad põlised majaomanikud, sakslased ja eestlased, kolmandaks mitmesugused ametnikud, neljandaks mitmest rassist läbirändajad ja viiendaks igasugused teised vaesed patused, kellest osa moodustavad pealinna põhjakihi. Paraku aga on vaesemat sorti rahvast pealinna enamikus ja imestada tuleb, millest nad kõik endid elatavad.

Muidugi, Tallinn pole kunagi varemalt üle elanud sellist kõrgkonjunktuuri kui praegu, mitte kunagi pole Tallinna mõjuvõim olnud nii suur ning mitte kunagi pole Tallinnas nähtud nii palju kalleid karusnahku ja nii suuri virnu lõunamaa puuvilju ja veine, kuigi Tallinna bürgerid, nagu räägivad vanad dokumendid, juba kauges minevikus armastasid kõiksugu luksuseseid ja kalleid vägijooke, milledega neid varustasid Bremeni ja Lübecki kaupmehed. Kuid need kallid lõunamaa puuviljad ja veinid ei ulatu kehvema pealinlase lauani.

Tallinna rahakas bürger ei näe heameelega seda, kui ka vaene endale erakordselt lubab midagi liigset, see on seda, mis temagi, olgu too vaene nii intelligentne kui tahes, sest Tallinn pole mõni Tartu, kus inimest hinnatakse tema intellekti järgi. Tallinnas on maksev varanduslik tsensus ja esimene asi, mida siin küsitakse isiku kaalu kindlakstegemisel, on: palju tal on sissetulekuid või palju ta teenib?

Tallinlase vaatevinklist vaadatuna on see ju ka päris õige, sest tallinlane armastab luksust ja see nõuab raha. Tallinlane armastab praalivat seltskonda ja see nõuab samuti rasket raha. Raha ja raha — ja kel raha ei

ole, see ei ole seltskonnainimene ja sellega pole midagi mõistlikku peale hakata. Nii on Tallinnas enam-vähem välja kujunenud rahaline snob, kes veedab oma aega ööd läbi kas luksuslokaales või bridžilaua taga.

Kui vanas Tallinnas, kus veel ringi käisid madudekauplejad ja köietantsijad, ei peetud korralikule bürgerile sündsaks väljas olla hilisõhtul, siis praeguses Tallinnas käib elu nii tänavail kui lokaales ikka oma kaks-kümmendneli tundi.

Kuna Tartu ja Tallinna vahet liigub tihti vaid snob, siis on paljud lihtsameelsed tartlased tulnud arvamisega, et Tallinnas aja raha kokku kasvõi roobiga ja kes juba kord Tallinnasse satub, ega sellel raha puudu.

Nii mõnigi tartlane on noil motiividel oma varanatuksesse ära müünud, kohvri kätte võtnud ja Tallinnasse sõitnud. Kuid ta on saanud seal kibedate pettumuste osaliseks, sest Tallinn on kõikide võimaluste linn ikka vaid neile, kellel on raha, ja rahaga saab teatavasti hästi elada ka Tartus.

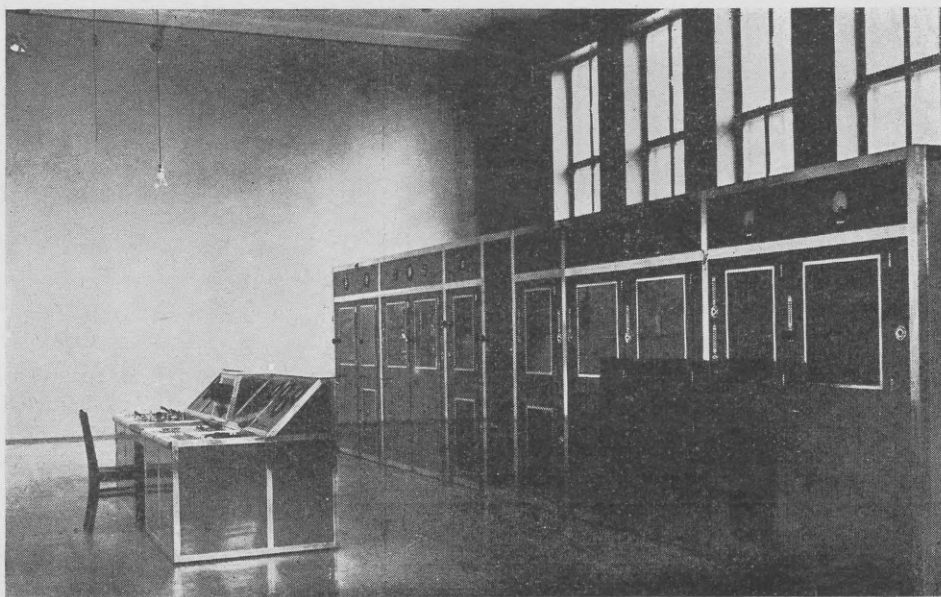
Kes aga kiirelt Tallinna majanduslikku konjunktuuri tahab tundma õppida ka teiselt poolt, sellele on soovitatav külastada kord ka Tallinna vanakraamiturgu ehk „täikat“ ja vaadata, mida teevad seal hulgal pealinna bürgeid, mida nad seal müüvad ja ostavad.

Tallinna „täika“ pole nagu Tartu juuditurg, mida külastab vaid mõni koolipoiss, kes endale otsib vajalikku vanade raamatute seast. Ei! — Tallinna „täika“, mis on laiaulatuseline, on kujunenud linna suure osa bürgerite Mekkaks, kuhu pühapäeviti voolab loendamatu inimeshulk. Mida seal kõike müüakse! Otse porisele pinnale on maha laotatud räbaldunud vaip. Ühes otsas istub kõhetu eit ja teises otsas kükitab kooliealine tütarlaps sitskleidikeses. Neil mõlemal on midagi müüa: eidel on müüdavateks esemeteks paar sisseraamitud perekonnapilti, kaks vaskset laulatusõrmust, paeltega pitstanu, kaks moestlainud klaasist lillevaasi ja toailil nimega „vanamamsli silmapisarad“, tütarlaps aga müütab oma kunagisi mängukanne, ise lõdisedes sügistule jaheduses.

Teises kohas pakub keegi tiisikushaige välimusega perekonnaisa müüa oma surnud laste katkisi riideid. Aga on ka neid, kes istuvad terve niiske ja külma sügispühapäeva läbi müütades paari roostetunud kruvi ja läbi põlenud tuletange.

Vaade saatesaali

Paremal saatja, ehitatud astmete viisi klaasustega kappi. Keskel kontrolllaud, millel vajalikud mõõteriistad saatja reguleerimiseks

J. KANGUR

MEIE HARITLASKONNA PROBLEEME

Haridusprobleem on meil kogu iseseisvuse aja olnud üks valusamaid päevaprobleeme. Ja ta pole meil kaugeltki veel lõplikult lahendatud. Tõsi küll, sellest probleemist — haritlaste üleproduktioonist, töötähtsust jne. — ei ole viimasel ajal küll enam niipalju juttu tehtud kui mõned aastad tagasi, ent et ta siiski on veel küllalt aktuaalne, tõendab see, et meie koolisüsteemi alatasa ümber korraldatakse ja et tänavugi hulk noori pidi jääma ülikooli ukse taha.

Haridusprobleem pole ainult haridusesaamisküsimus. See on otse orgaaniliselt seotud ka rahvuskultuuriliste põhiprobleemidega, nii et hariduse küsimusi käsitledes ei saa riivamata jätta ka kultuurilisi, eriti rahvuskultuurilisi küsimusi.

Meie elame veel teataval määral kultuurilises puberteediajajärgus: ikka võib veel tähele panna puberteediajajärgule nii omaseid otsinguid ja siiasinna piidlemisi võõraste eeskujude järele. Meie tõeline kultuuriline ilme pole nagu veel suutnud välja kujuneda. Ja tundub, et just paaril viimasel aastal on kultuurilised otsingud meil eriti intensiivseks muutunud. Võibolla tähendab see peatset rahvuskultuurilist eneseleidmist ja täisikka jõudmist.

Ühegi rahva kultuurilist arengut ei saa juhtida dekreedid korrast, määrata ülevalt alla. Võib küll jõesängi valmis teha, kuid et sellest saaks voolav jõgi, selleks peab olema tarvilisel määral vett. Samuti ka kultuurisängis peab olema tarvilisel määral massi, kes seda kultuuri kannab ja elustab. Muidu on tegemist surnud kultuuriga. Ja ei

tule ka unustada, et vesi tihtigi murrab enesele sootuks uusi teid, täiesti ootamatuid veevoolu juhtijaile.

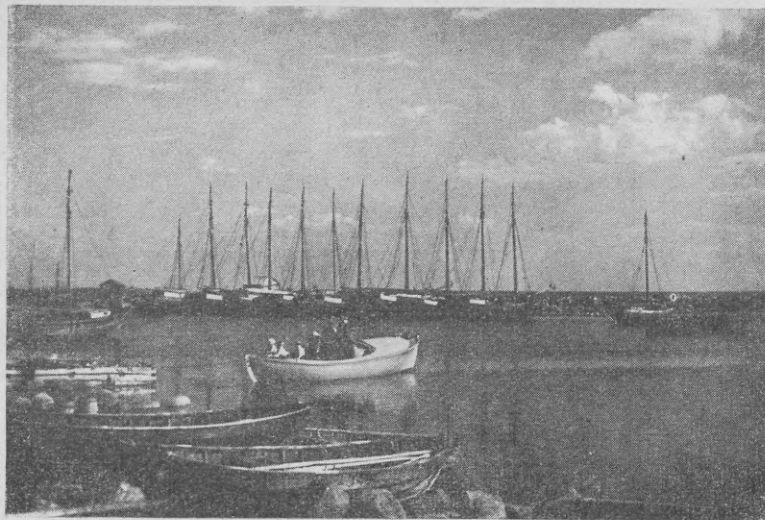
Kas meil on tarvilisel määral niisugust kultuuri elustavat massi?

Siin jõuamegi meie haritlaskonna juurde. Sest kultuuri kandjaks ja edasiviijaks on ikkagi haritlaskond.

Puudutades nüüd lähemalt meie haritlaskonda, tuleb kõige enne märkida, et meie haritlaskond on suhteliselt teiste rahvastega veel õige noor: luges meie esimeseks tõupuhtaks haritlaseks Kristjan Jaak Petersoni, on meie haritlaskonna iga ainult mõnikümmend aastat üle saja. Ja alates sellestki ajast, polnud meie haritlaskond kohe laia kandepinnaga, ta veel hulk aega toetus ainult üksikuile teravikele. Sellest siis tulebki, et meie praegune haritlaskond koosneb kas ühe-, kahe- või kõige rohkem kolmepõlvelistest haritlastest. Mis ime siis, et meil puuduvad peagu täiesti igasugused kultuurilised traditsioonid, mitte ainult üldrahvuslikus, vaid ka perekondlikus mõttes. Vähe on meil haritlasi, kes on küpsenud juba haritud õhkkonnas, kes on leidnud tarvilist kõlapinda oma kodust, perekonnast. Enamatel juhtudel on meie tänapäevased haritlased, rääkimata toonastest, võrsunud miljööst, mis kultuuriliselt jääb neist hiljem kaugele maha, mis tihtigi ei mõista neid enam. Sellest siis tekibki tihti nii raskestilahendatavaid lahkkelisid vanade ja noorte vahele.

Meie haritlaskonnale on väga tihti ette heidetud, et ta olevat oma enamikus inertne mass, kel-

Vaade Mahu sadamale soome saarlaste püha puhul

lel puuduvat kultuuriline individuaalsus ja üldse huvigi sügavamate kultuuriliste, eriti rahvuskultuuriliste küsimuste vastu ja kes rahuldavat vaid oma isikliku elu mõnusa korraldamisega. Kuigi need etteheited võivad teatud määral olla põhjendatud, ei tule unustada, et niisugune nähtus ilmneb ka teiste, meist kultuuriliselt palju vanemate rahvaste juures. Igal rahval on aktiivsete haritlaste kõrval ka passiivseid haritlasi. Ja viimased pole igakord kaugelki mingiks liiglihaks — nad moodustavad teatud resonantspinna, mis vastava häälestuse juures võib vägagi tunduvalt kaasa mõjuda nii rahvuskultuurilises kui poliitilises orienteerumises.

Kuigi passiivne osa haritlaskonnast iseenesest pole õieti millegagi veel kahjulik, siiski näib, et meil valitseb suur mure ja kartus passiivsete haritlaste pärast. Ja seepärast meie hariduspoliitika ongi suunatud passiivsete haritlaste juurdekasvu tõkestamisele. Ent selle juures ei saa lahti tundeist, et haritlaste probleem on meil haaratud ainult ühest otsast: on asutud kitsendama haritlaskonna kvantitatiivset kujunemist, ilma et samal ajal oleks püütud selgitada haritlaste tööerakendamise võimaluste maksimaalset ulatust. Kui viimast oleks osaliseltki tehtud, siis kindlasti oleks leitud, et meil on mitmesugustel aladel „asendamata“ poolharitud tööjõudude kaader põhjendamatult suur, et meil on väga palju mitmekohapidajaid jne. Ja võib olla, et kui just siin astutaks reguleerivalt vahele, kaoks tarvidus ülikooli sisseastumiseksamite järele iseenesest.

Nii näib, et haritlaste üleproduktiooni ja tööta intelligentsi tont pole põhjustatud niivõrd haritlaste kvantitatiivsest üliküllusest, kui meie oskamatusest või suutmatusest haritlaskonda täiel määral tööle rakendada. On väljaspool kahtlust, et siin on palju seni veel kasutamata võimalusi.

Olgu nüüd selle küsimusega kuidas tahes, üks aga peaks olema selge: kultuur, eriti väikerahva oma, vajab enesele kandjaks tugevat haritlaskonda, tugevat mitte ainult kvalitatiivselt, vaid ka kvantitatiivselt.

Paul Viiding

Süüdlane

Oli hele keskpäev ja kevade. Pori oli veel tänavail rohkesti, aga ka palju päikest oli ja rentlite veed olid juba ära vulisenud. Inimliku harjumustelaiskuse tõttu käidi küll veel talveriietuses, veel oli näha meestel nahkmantlikraesid; aga keskpäeval juba äkki tuldi sulle siin-seal vastu ka üsna kerges kleidis. Ja ennäe, pisike poiss, algkooliõpilase mütsis, pildizurnaal kaenla all, mida ta vastutulijaile müüa pakkus, oli juba palja jalu väljas. Oli ta seda rõõmust kevade üle, või labasest vaesusest? Eks võinud igaüks tõlgendada seda oma maitse ja arusaamise järgi; kes luuleka kevadetunnusena, kes sotsiaalse ülekohtu märgina.

Seal, kus Barklai platsilt Vallikraavi tänava kaudu viib tee vaksalilinnajaku, Toome orgu mööda, Äрни kohtas proua Lead. Proua tuli, kevadine väsimus mingi ainult aimatava ämblikuvõrguna noorel, kaunil näol. Ta oli ju kaunis ja noor, ainult halastamatult hele kevadpäike näitas paari üsna õrna, harilikult koguni märgatamatut kortsu siledal laubal.

„Ma saadan teid, proua, mis?“ küsis Äрни, kui ta oli lehvitanud oma luitunud kaabut, kui nende teed just tänavanurgal ristlesid. Äрни ütits õieti sihitult, võrdlemisi elava ja rahvarikka tänava muljeid noppis ainult alateadlikult, need ladestusid kuhugi sügavale, vormumata selgeiks, sõnades väljenduvaks valemeks.

Proua peatus, ulatas oma käe üsna uues, heledas õhukeses kindas. Naeratas ja ulatas vasaku käe. Teisega ta tõstis mitmekesise sisuga korvi.

„Hea küll, aitate mul kanda.“

Kilo loomaliha oli korvis, üks kapsapea, üks pakk võid, üks pakike seapekiga, kimp rediseid ja salatilehti, esimest kevadist rohelist. „Näete, mis peab kõik koju tassima. Sõõmiseks, lihtsalt sõõmiseks.“

„Annaks Jumal. Mis muud, kui head isu. Kui suur perekond toita... Kuidas poiss elab?“

„Hästi. Eile oli tal süüripäev. Sai meil nelja-aastaseks. Pidin teid ka kutsuma, aga ei saanud kusagilt kätte. Aga vast oligi nii parem. Olime koos kõik ainult naised oma lastega. Teil olekski olnud igav. Aasta eest teie ju olite mu poisi süüripäeval, kas mäletate?“

Tõepoolest, Äрнile meenus, et ta oli olnud. Talle meenus proua Lea maja kodusus ja puhtus, meenus süüripäevakringel ja kolm helepunast küünalt laual. Ja laudlinale puistatud üksikud kahvatusinised kannikesed. Jah, muidugi, see oli ju täpselt samal aastaajal, samuti kevadel. Ta mäletas, et temale oli valmistanud siirast rõõmu jälgida noorte süüripäevakülaliste

vallatusi ja mänge. Nad olid kõik ühteharja, kõik kolme-nelja-aastased. Nagu noor, kasvav viljaoras, oli ta mõelnud. Muidugi, kooliõdede lapsed. Kui umbes samal ajal oli abiellutud, üks siis lapsedki olnud ühecalised. Jah, see lastepidu tegi südame soojaks. Kuidas nad seal jooksid ja kilkasid, värvirõõmsais ülikondades või kleidikestes, pehmetes kingades; ja hullates libistusid puhtalt poonitud põrandal ja kukkusid vahel. Ja tulid siis igaüks oma emalt abi otsima. Ning emad siis silitasid pead, tõmbasid sirgu kleidikese või kohendasid kraed, otsisid käekotist taskuräti, kuivatasid mõne pisara, mis ju nii kerged tulema ses vanuses. See pealekasvav rõõmus noorus, haritud emade head hooldamist nautivad lapsed, see sisendas midagi rõõmsat ja julget, see sisendas usku inimkonna paremasse, õnnelikumasse tulevikku.

„Jah, mäletan küll, miks ei mäleta,“ vastas Äрни, kui need mõtted olid umbes mõeldud ja ta jälle proua Leale otsa vaatas.

Äрни oli ammust aega tuttav proua Leaga, tundis ka ta meest, oli külaline perekonnas, majasõber — ah, see veidraaiguline sõna! Ta oli tõeline sõber, omakasupüüdmatu ja aus. Nad olid inimesed, kes üksteisele head meelt valmistasid, olid inimesed, kui inimliku loomuse oluliseks tunnuseks lugeda seltsimeest. Mis ju ometi on nii.

Senffi treppide kohal, kus kivipostide vahel ripuvad murunurgakese kaitseks mõeldud jämedad raudahtlaid, niisugused, nagu neid leidub kalmistutel matuseplatside ümber, seisis poiss, kaheksa-, võibolla kuueaastane, käes korv määrdunult ja närbunult näivate vareslilledega. Proua Lea peatus, poiss tuli kohe juurde ja hakkas harjunud viisil pakkuma oma kaupa liialdatud hoole ja pealetungivusega. Temalt ju osteti nii harva. Aga proua otsis juba raha ja võttis kaks kimbukest. Ning siis nad läksid edasi. Vaikides. Kümme-kond sammu.

Proua Lea kõndis pool sammu Äرنist ees. Järsku ta pöördus ja vaatas Äرنile otsa teise, hoopis võõra näoga. Ta põskedele oli tekkinud helepunaseid närvilisuse-laike. „Kas teate, ma tahaksin praegu nutta,“ ütles ta surutult, sosinal, aga nii, et see siiski mõjus nagu karjatus. „Noh,“ küsis Äрни ja võttis proua käsivarrest kinni. „Jah, ma tahaksin tõesti nutta, teie ei tea, mis minuga eile juhtus!“ „Noh?“ kordas Äрни ega saanud aru, milles pidi seisma asi.

„Hea küll, ma räägin teile. Ah, ma ei saal!“ Nüüd proua Lea hääles kostis juba tõesti algava nutu noote. „Ükskõik... jah, eile... Teate, ma ütlesin, mu poisil oli eile sünnipäev. Noh, ja siis meil oli kutsutud külalisi, sõbrannasid ja nende lapsi, niisuguseid minu Koiduga ühevanuseid. Ma olin mõtelnud juba sellele, kuidas neid vastu võtan, olin kringlitaigna tõusma pannud, olin mehele ütelnud, et ta töölt tulles linnast võtaks kaasa, noh, kompvekke ja muud, mis seal veel vaja oli. Jah, küünlaid kah, neli küünalt. Ma vaatasin laudlina, mul on kaks tükki niisuguseid suuremaid, mis kõlbavad kohvilauale panna, teine neist oli puhas. Koit mängis oma asjadega. Ma mõtlesin, missuguses kannus ma annan lauale kohvi, missuguses kannus

kakaod, lastele, teate isegi. Kohvi ei või ju anda. Ja siis äkki tuleb mulle meelde: taevast, mul ei ole ju koort sugugi. Ja ma mõtlen siis, et peaks õige minema sinna piimapoodi, noh, sinna, kus on piimatööstus, et seal saab paremat. Võtan vahukoort, siis saab teda vahule lüüa — teate, kuidas lapsed seda armastavad, kuidas nad oma näo teinekord üleni kokku määriavad vahuga, kui nad seda söövad, see on nii rõõmus ja naljakas. Oh, ma ei saal!“ Proua Lea jäi jälle seisma, pidi puhkema nutma, toetus hetkeks tänaväärse aia najale. Äрни seisis nõutult.

„Hea küll, ei ole midagi, ma jutustan edasi. Kõnnime, kõnnime pealegi... Ma mõtlen, et võtan Koidu kaasa, aega muidu ei olnudki temaga jalutama minna. Et lähen siis käin toon ära. Koit on rõõmus, kui kuuleb, et läheme välja, rabeleb, mul on vaeva, enne kui saan tal jalatsid vahetada, saapakesed jalga ja kalossid otsa, väljas on ju porine. Noh, ja siis me läheme.

Me jõuame siis sinna, läheme sisse, ma hoian Koitu käest kinni. Oleme poes, seal on kaks inimest leti taga müümas, aga rahvast ei ole peale minu. Noormees leti taga tuleb mind teenima. Õigus, võid tuleks kah võtta, mõtlen mina ja küsin. Seal on letil suur, pütist välja löödud tükk võid, hea eksportvõi. Müüja võtab noa ja hakkab lammutama mulle sealt kilo, mida küsisin. Ja siis... ah, siis, teate, käib jälle üks ja sisse tuleb üks naine, minuvanune, niisama kolmekümneaastane vast nagu mina. Tal on rätik peas ja seljas vana palitu, mulle näib, et meeste palitu, aga ma ei tea. Ja kaks last on tal kaasas, üks neist väga armsa, aga kõhnakese valge näoga väike tüdruk, siniste silmade ja helevalgete juustega. Nii valgete juustega. Kui ainult nende juuste peale vaatasid, siis teadsid, et nad peavad olema pehmed, nagu kõige pehmem lina, nagu siid. Ühe käega hoiab ta emal käest kinni, teises käes on tal tühi kilupangeke. Aga tüdruku vend, väike, vahest kaheaastane, on naisel süles. Naine paneb poisimaha ja jääb leti äärde seisma. Mulle võid alles kaalutakse. Tütarlaps upitab anuma leti äärele. Ma miskipärast jään kuulutama, mida naine ütleb, ma tahan järsku kuulda tema häält. Aga juba ma kuulengi, just samal ajal, kui mind teeniv noormees mulle paki ulatab ja ütleb oma harjunud „kas veel midagi tohib olla, proua?“

„Lubage mulle kaks liitrit lõssi.“

Jah, teate, ta tõesti ütles, lubage mulle kaks liitrit lõssi. Ta ei ütelnud mitte: kooritud piima. Muuseum, samal hetkel minu ja tolle naise pilgud kohtusid. Ta vaatas, mulle paistis, esmalt mind, siis silmitses ta mu poissi, tema tumesinist mantlikest pehme valge lambatalle-naha-äärise-ga, tema läkiläkit samast materjalist, tema saapaid ja valgeid kalossikesi. Ja siis, tõepoolest, ma tean, tema pilk läks uuesti oma tütrele, tollele valgejuukselisele. Kas see naine mõtles midagi sel ajal? Jumal, mina ei ole ju rikas, mu mees teenib ju ainult niipalju, et kõige mõistlikumalt maja pidades meil ei ole tõesti puudust. Mu lapsel on soe tuba ja soojad riided seljas ja, tõepoolest, süüa on tal alati. Kas on see kuritegu teie arvates? Ja kas see on kuritegu, kui ma võin — me oleme ju muidu nii mõistlikud ja kokkuhoidlikud — kui ma võin oma lapsele, nüüd

Vastne maja Peresaares

Asunduse »Emajõgi«

Osv. Tooming

Musterküla Peresaare rabas

Kolm aastat saab tänavu sügisel Peresaare uudismaa-asundus vanaks.

Just see, et ta on nii kohutavalt noor, annab põhjuse temast rääkimiseks. Kolm aastat on tilluke aeg, esimese ametliku juubelini on veel palju aega elada ja kosuda, kuid suur osa tööst on tehtud. Vähemalt see osa, mille enda kanda on võtnud asundusamet.

Peresaare on kõige suurem uudismaa-asundus meie väga arvurikas asunduste peres. Siia on planeeritud üle 100 majapidamise-üksuse, neist on elanikkudega asustatud juba 65. Riik ehitab igale krundile hooned peale, juurib ja künnab külvivalmis 2 ha maad ning asuniku mureks on hakata kätteantud kohta tuluksalt majandama.

Ega see ole kerge. Tuli küla suurel vastsel maanteel vastu maamees ning tahtis tervituseks ulatada käe, kuid oiates laskis käe tagasi langeda.

„Ai, sa tuline...! Just kui kivikild oleks õlaluus...“

Mees vist kaua aastaid juba rabelnud Peresaares, et tervis nii otsas?

„Kaua? Jaa — juba hulk aega. Homme saab kuus nädalat, kui Peresaare jaamas kimpsud-kompsud vagu-nist maha vinnasin. Kaua oli seda maalapikest oodatud, kui kord siia sain, siis ei kannatanud oodata õieti

üht öödki kändudega rinna kokkupistmist. Liiga valesalt hakkasin pihta, nüüd ei jaks enam kangi üldse tõsta.“

Töö, töö, töö — see on ainuke mõiste Peresaare rabas. Vangid alustasid kolm aastat tagasi sügisel tööga, ning asunikud peavad jätkama alustatud tööd lõpuni.

„Ega ma ise sellest head näe,“ arvas asunik Taagepera, „aga eks lapsed ela ja tunne kohast rõõmu.“

Nad on imelikud inimesed, need uudismaa-asunikud. Vaiksed töömehed, kes töötavad — teistele. Igaüks ütleb, oh ega ma ise siit head põlve maitsta saa, küll teised...! Kohustuserangid on võetud kaela selge teadmisega, et need tähendavad vaid pingutust hommiku-hämarusest õhtuvidelikuni. Nad on kui suured usklikud, kes elavad maapealses hädaorus vaid ajutist ja lähtusetut elu, sest küll sealpool surmapiiri tasutakse kõik kannatused tuhandekordselt. Asanikkude tasu on, et kord lapsed maitsevad kergemat elu. Et kord lapsed on peremehed omal maal ja omas majas.

Nad enamikus olid enne siia-kolimist teiste käsu-alused või pargalised. 70 prots. asunikest olid varem rentnikud või pooleteramehed, 18 prots. vastseid peremehi olid taludes sulaspõisteks. Üleöö anti neile peremehe-ohjad kätte, see ei jätnud hingelist murrangut kaasa

kus ta on veel väike, luua illusiooni küllusest ja õnnest, katta tagasihoidliku sünnipäevalaua ja kutsuda külla tema väikesi sõpru, et nad oleksid rõõmsad? Ja kui ma neile siis annan vahukoort, mida nad nii armastavad?

„Kaks liitrit?“ kordab küsimust müüjanna, tüdinud ja ükskõikse häälega, ja läheb mõtma. Aga mina seisan ja mõtlen: siin sa nüüd oled, sina! Sina oled see, kes võtab tolle väikese valgete juustega tüdruku ema käest ära koore oma lapse jaoks. Oma lapse jaoks! Ah, ma ei saa...“

„Kuulge, rahustage ennast siiski, proua. Teie ei ole ju süüdi. Ons see teie võimuses muuta selliseid ühiselu suhteid, mis näivad olevat rangemad, kui loodusseadused?“ ütles Ärni.

„Jah, jah, jah,“ kordas proua Lea mitu korda. Närviliselt ja hoopis nagu unes. Nagu millelegi muule

mõteldes. Aga siis ta võttis enese kokku ja äkki ta silmad väikusid vihaseks:

„Ma imestan, ma tõesti imestan, et seesuguse ülekohtu juures veel nii vähesed inimesed on kommunistid. Mina ise hakkas. Tõesti! Ei, hea küll, ma lõpetan oma jutu ära. Kas teate, poesell ootab, et ma veel midagi ütleksin, mida ma tahaksin osta. Aga mitte ma ei saa. Hea küll, et ma ise teadsin, aga kuidas ma pidin nüüd ütleva, nii et too naine oleks kuulnud, et tahan osta vahukoort! Ma võtsin oma poisi käest kinni ja läksin sealt ära. Muidugi. Aga teate, ma läksin teise poodi ja ostsin ikkagi. Kuulge, andke nüüd mulle mu korv, mis teie üles tulete.“

Nad olid jõudnud proua Lea majani.

Ärni jäi üksi. Oli keskpäev ja kevade. Oli porine ja päike paistis ükskõiksest särades ja helendades üle linna.

toomata. Ning meeste vaikne ja kiindunud töömurdmine saab mõistetavaks ühe asuniku sõnadest:

„Vähe on siin lõigata, kuid mida lõikan, see on minu oma. Pole enam poolitamist ega kottide lugemist. Ei ole kellelgi õigust tulla viljasalvedesse sorima ja lakapealsetesse piiluma, et vast on ehk mõned ivakotid kõrvale lennanud. Olen seda ise üle elanud, ja tean, mis selline elu väärt on...“

Asundusameti poolt kuivatati asunduse all olev maa suurte magistraal- ja teekraavidega, mille üldpikkus tõuseb üle 200 km. Kui paneksime kõik need hüglakraavid otsakuti, siis ühendaksime kraaviga Tallinna Narvaga. Kuid neist kraavidest veelgi on vähe. Paljudes kohtades valgub vesi õue ning sügisel sadude ajal lohistavad inimesed ja loomad kui mudalaevad edasi-tagasi. Ka põldudele korjub vett väikeste lombikestena ning tükati on väljaservad nii pehmed, et ei kannata väikesegi saju järel ei hobust ega inimest. Maapõhi on veel niiske, räägivad asunikud, ja võtab veel mõni aasta, enne kui maa muutub normaalselt kuivaks.

Ka lepingut ei ole igal pool suudetud täita. Kokkuleppe järgi peab igale majapidamisele asundusameti poolt küntama valmis 2 ha maad. Seda vähemalt kolme aasta jooksul. Mõned asunikud on elanud juba kolm aastat kohal, kuid traktoriga on üles küntud kõigest veerand normist. Asunduse peale on vaid üks linttraktor ja seegi viidi tänavu suvel kord Narva lennuvälja pahupidi pöörama...

Tänavu andis rukis mõnel mehel juba 11 seemet ning asunik Joh. Saar sai 40 vakka rukkeid. Uudseleib on igal talul juba omast käest. Nii luuakse sisu suurele Peresaare uudismaa-asundusele, mis oma plaanikindluse, nägusate kahte tüüpi majade ja noolsirgete teedega jätab mõjuva musterküla ilme. Asundus võtab enda alla 1720 ha maad, mille ümberkäämiskes kuluks paar päeva. Kogu selle maalahmaka keskohta rajatakse Peresaare alevik. Esimese hoonena seisab siin koolimaja, millele tulevikus lisanduvad meierei, poed, telliskivivabrik, käsitöölise elumud jne.

Peresaare uudismaa-asunduse kohal oli enne kraavitamist pehme ja soine metsapind, kuhu kevadeti ja sügiseti üldse inimesed ligi ei pääsenud. Hiljem tõmmati siia raudteevalitsuse poolt Peresaare jaamast haruraudtee, et oleks kergem peale laadida metsamaterjale. Siin olid Alutaguse suuremad põlismetsad ning peale

Tüüpiline asunik Peresaares

karude elasad siin metsa-erakud. Üks jäi oma onnikesega asunduse maa peale ja ta elamu lammutati. Teine jäi oma elamuga asunduse piirikraavi teispoolele kaldale ja elab praegu edasi metsmehe elu. Ei salli inimesi, eriti naisi mitte, elab onnis, kus pole ei voodit, lauda ega tooli. Magab lihtsalt suure ahjukerise peal. Käib ringi omapargitud ja omaõmmeldud nahkkuues, ning kuna ta ihu on „püha“ ega kannata vett, siis on ta näost must kui neeger ja kannab Peresaare tondi nime. Õige nimi on tal L. Peterson ja kunagi olnud ta Tartumaal kooliõpetajaks. Kuid temagi elu on häiritud ja mees peab plaane kolida edasi sügavamale metsa.

Sest kultuur ja tsivilisatsioon tungib juba Alutaguse rahametsadesse.

M. Päss

Juhan Luiga

Isegi meie tänapäeva ajakirjandus tugineb veel rahvusliku eneseavaldusena oluliselt C. R. Jakobsonile ja tema ajale. Ja kuigi C. R. Jakobson oli sündinud Tartus, arenes tema seltskondlik tegevus „Sakala“ toimetajana ometi peamiselt Viljandis. Meie avaliku sõna hälliks oligi Viljandi „Sakala“ — „üks politika, kirjanduse ja põllutöö ajaleht“. C. R. Jakobsoni innukamaid järglasi oli Jaak Järv, kes toimetas möödunud sajandi kaheksakümnendates aastates Tallinnas ajalehte „Virulane“. Nii „Sakala“ kui ka „Virulane“ rahvuspoliitiline suund on ilmselt märgatav ka käesoleva sajandi alg-aastail Tallinnas Konstantin Pätsi toimetatud „Teatajas“.

Jaan Tõnisson on sündinud küll Viljandi lähedal, aga tema tegevusalaks on alati olnud Tartu. J. Tõnissoni ajakirjanduslikus isetegevuses on juba stiililiseltki märgata nii J. V. Jannseni ja K. A. Hermannini kui ka „Oleviku“ andeka toimetaja A. Grenzsteini ristlevaid mõjutusi. Vastandina Tartu oportunistlikule „Olevikule“ ja „Postimehele“, olid „Sakala“, „Virulane“ ja „Teataja“ saatusekaaslastel omavahel, kuna neid kolme viimast konfiskeeriti ning suleti ja nende ilmumiseks tehti takistavaid tõkkeid. „Sakala“, „Virulane“ ja „Teataja“

olid partisanlikud nähtused meie avaliku elu tõusval nõlvakul ja nende kaudu kandus laiaedesse rahvahulkadesse protestivaimu vene ja balti-saksa orientatsiooni vastu. Aga meie rahvuslik ajalugu tõendas näitlikult, kuivõrd vajaline ja seesmiselt õigustatud oli see protest, mis kandis kogu rahva üle surveagadest kuni 1905. a. mässuliikumiseni ja hiljem — Vabadussõjani, kus murdus nii vene kui ka balti-saksa ülekaal.

Meie iseseisvuseaegne „avalik hääl“ on veel liiga lähedane, et teda arutluse alla võtta koguulatuses. Aga seda selgemalt ilmnevad meie üksikud kujud meie ajakirjanduses ja avalikkuses. Väljapaistvaks publitsistikaks tuleb siin kahtlemata lugeda Juhan Luigat, kelle surmapäevast möödus 19. oktoobril 10 aastat. Juhan Luiga — arst, ajaloolane ja ajakirjanik, on sündinud 10. III 1873. a. Tartu ligidal Sultsi talus. Ta õppis Tartu ülikoolis 1893—99 arstiteadust ja omandas 1904. a. doktori astme. Ta on avaldanud ajakirjanduses suure hulga artikleid, uurimusi, juhtkirju ja arvustusi meie rahvuspoliitiliste, kirjanduse ja kunsti päevaküsimuste üle. Tema ajaloolistest töödest on „Eesti Vabadusvõitlus 1343—45“ ilmunud eri raamatuna.

Juhan Luigal olid kõik eeldused publitsistiliseks te-

Esimene eesti teeneline õpetaja, E. Noorsoo Kasvat. Seltsi tütarl. gümn. inspektoriss pr. Luiga

gevuseks. Mitmepalgeline erihuvidekt, ei kartnud ta calgi laskuda üksikasjadesse. Tema ajalooline eruditsioon oli väljapaistev. Olles üliõpilasena lähedases sõpruses Karl Menningi ja Valentin Niggoliga, oli temas märgata juba varakult elav huvi esteetilistele ja kunstiküsimustele. Tema filosoofilised erihuvivid olid näiliselt virgutatud kokkupuutumistest Rudolf Kallasega. Psühhiaater elukutselt, on Juhan Luiga võrratu oma analüüside paikapidavuses ja täpsuses.

Eestlase intellektuaalseks eriomaduseks ei näi olevat filosoofiline mõtlemisviis. Nii tundub, et Rudolf Kallas, Eduard Tennmann ja Juhan Luiga on suured erandid — meie suures ja hallis haritlaskonna üldko-

gus. Teatavasti kinnitas Aristoteles omal ajal Anaksagorase kohta, et see on — esimesi kaineid päid joõnud helleenlaste hulgas. Mitte Anaksagorase isikulised eluviisid, vaid tema haruldane intellektuaalne ja filosoofiline eruditsioon annab selleks Aristotelesele täieliku õiguse. Aga see, mis on üteldud kaks tuhat aastat tagasi Anaksagorase kohta, on teisendatult meie maksimates erioludes õige Juhan Luigagi kohta.

On palju neid, kes on püüdnud Luigat mitte tunnustada, teda mitte mõista, kes on püüdnud seista tema vastu. Juhan Luiga oli originaalne. Ja kui Juhan Luiga oli terav oma sõnavõttudes, siis oli see talle samuti omane, nagu kristallidele on omased teravnurksed, mitmetahulised ja vahedad äärjooned.

Ja kui C. R. Jakobson juba „Sakala“ esimestes numbrites 1878. aastal kirjutab: „Vanad Sakalased olivad oma vahvuse poolest kuulsad, nende priiuse armastamine oli lõpmata ja nemad võitlesivad selle priiuse eest viimase veretilgani,“ või jälle: „Iga mees võib nende eesvanemate peale uhke olla,“ siis ongi see sama põhilause ja sama postulaat, mis läbi murrab igast Juhan Luiga ajaloolisest artiklist. See on aksioomiline ja lähtekohaline algtõde, mis ühendab — vaatamata lahutavale ajavahemikule — C. R. Jakobsoni ja Juhan Luigat. Juhan Luiga „Päevamured“ on meie väheses ja kiduras poliitilises kirjanduses — põnevamaid lehekülgi oma erialal. Juhan Luiga kaotust mõistame veel kaua.

Meie avaliku sõna huvitavamaid ja andekamaid kujusid, puhkab Juhan Luiga oma viimset und Tartu Maarja kalmistul. Ta maeti kirikuta, ilma „lauluta ja kirikukella helideta“ — ta omal vankumatul soovil. Tema kalmu ehivad kõrgele alussambale asetatud, Jaan Koordi poolt graniidist valmistatud rahus valvav öökull — igivana raamatute, tarkuste ja teadmiste sümbol.

10 aastat tagasi väsis tuksumast Juhan Luiga inimlik süda, mis oli aastakümneid kaasa tundnud ja kaasa valutanud oma isamaa ja rahva lõputa päevamuredele. Juhan Luiga surmapäeva puhul seisatame viivuks — meiegi õlgu koormavad päevamured — mõtteis Juhan Luiga vaimse kuju ees. Gloria virtutem tamquam umbra sequitur.

A. Uibo

Alaväärsus ja endateostus

Mõista isiksust, tähendab vaadelda teda sihipüüdliku tervikuna. Inimese põhiolemuses peituvast peasihitdest on kahtlemata tähtsaim ta prevaalerimistarve, tung end teostada ja maksma panna. See üldine põhitendents omakorda jaguneb reaks kitsamapiiriliseks taotlusuundadeks — finaliteetideks, milliseist tähtsaimad on 1) bioloogiline, 2) ratsionaalne, 3) sotsiaalne finaliteet.

Bioloogiline finaliteet avaldub eeskätt selliseis elunähtusis, milliste eesmärgiks on säilitada esmajoones üksikisiku, kuid laiemas mõttes ka liigi olemasolu ja hoollitseda eluprotsessi pideva jätkuvuse eest. Siia kuuluvad nii siis enne kõike toitumistarve, sugutung ja mitmesugused refleksid. Kui miski asi ootamatult ligineb silmale, siis silm sulgub reflektorselt. Kui käsi satub kuumale esemele või saab nõrga elektrilöögi, tõmbuvad samuti reflektorselt käelihased, et eemaldada kätt hädahüppirkonnast. Bioloogilise finaliteedi teenistuses on aga ka rida nn. atavistlikke reflekse, milliste otstarbekus organismi kaitse seisukohalt on inimesel kadunud, kuid mis olid otstarbekad kaugete esivanemate juures. Näiteks juuste püstitõusmine hirmu puhul on oma mõtte kaotanud inimesel, on aga otstarbekas refleks näiteks ahvidel, kellele püstitõusnud karvad annavad kogukama välimuse — sisendades seega aukartust vastastele. Samuti on mõistetav halvatuseni minev hirm hädadohu puhul — nn. surmarefleks. Teatavasti paljud röövlöö-

mad ei söö laipu. Nõrga kaitsevõimega olendile on seega „surnuksehmmumine“ päästevahendiks. Sellised atavistlikud refleksid aga võivad mõnel juhul põhjustada haiglasid nähtusi — näiteks tuleb raskekujulise kogelemise aluseid osaliselt otsida surmarefleksist.

Sotsiaalne finaliteet, ühiskondlik sihipärasus väljendub inimese sellistes tegevusavaldustes, nagu kõnelemine, kirjaoskus, kombed. Ainult sotsiaalse finaliteedi olemasolust sõltuvad ka sellised mõisted, nagu autunne, läbi, patriotism, humaansus.

Ratsionaalse finaliteedi avalduste hulka kuuluvad mõistusega läbikaalutud ning tahteliseist impulssidest lähtuvad tegevusavaldused, mis sageli on vastuolus bioloogilise või sotsiaalse sihipärasusega. Ratsionaalne finaliteet avaldub tegevuses, mis on sihitud inimese mõistusega seatud eesmärkide taotlemisele.

Tuleb veel peatuda nn. personaalse finaliteetil, mis avaldub kõigi eelpool käsitletud finaliteetide organiseerimises üheks isikupäraseks tervikuks, hoollitseb üksikisiku võimalikult stabiilse elustiili tekkimise ja individuaalse elu võimalikult suure intensiivsuse eest. See on, kui võtta võrdlus matemaatiliste teaduste valdkonnast, inimolomuse analüütiline geomeetria, mis uurib antud materjalide, antud ruumi optimaalse kasutamise võimalusi ja rakendab neid. Aga ta on veel enam — ta tõukab elavat organismi uute ehitusmaterjalide, uute omaduste ja võimete arendamisele. Personaalse finaliteedi

teenistuses on näiteks ka milmika, žestikulatsioon, käekirj jne.

Kõigi inimesel avalduvate finaliteetide organiseerimisel ühiseks tervikuks tulevad muidugi ilmsiks vastuolud eri finaliteetide vahel, sest ükski nähtus — peale tervikulise elu enda — ei ole ega saagi olla kõigist vaatepunktidest hinnatuna positiivne.

Näiteks seksuaalelu piiritlevad kombad on vastuolus bioloogilise finaliteediga, kooskõlas aga sotsiaalse ja ratsionaalse finaliteediga. Kuriteod omakasuliku eesmärgiga on kooskõlas ratsionaalse finaliteediga, vastuolus sotsiaalse ja bioloogilisega. Liialdatult raske ühiskondlik töö on kooskõlas sotsiaalse finaliteediga, vastuolus ratsionaalse ja bioloogilisega. Armastus on kooskõlas bioloogilise ja sotsiaalse finaliteediga, kuid on vastuolus ratsionaalse finaliteediga teadusmehe, sõduri või sportlase juures, kelle eesmärkide saavutamist ta takistab. Teaduslik töö on kooskõlas sotsiaalse, ratsionaalse ja bioloogilise finaliteediga, vastuolus personaalsega, kuna ta sageli nõuab eneseohverdumist.

Konfliktid, mis tekivad inimeshinges, ongi eri finaliteetide vastuolude tulemusel. Nad kasvavad aga välja ka lõhest, mis võib leiduda inimese eesmärkide suuruse ning väärtuse ja nende teostamiseks vajaliku jõu vahel.

Mõõtes oma tõelisi võimeid elueesmärkide kauguse ja kõrgusega, võime oodata kaheksuguseid tulemusi. Osutub vahe nende kahe võrdlusobjekti vahel väikeseks, siis kogu elu kujuneb sihtedelikuks, ainult harvade konfliktide ja kahtlustega põimitud optimistlikuks endateostamiseks. On see vahe aga liiga suur, siis tekib alaväärsustunne, mis võib mõjustada elu õige mitmesuunaliselt.

Vastavalt inimesel esinevatele finaliteetidele liigitame ka alaväärsustunnet bioloogiliseks, sotsiaalseks jne. alaväärsustundeks. Alaväärsustunne võib olla reaalne, st. tõelisil puudusil põhjenev, või imaginaarne, st. kujuteldud nõrkusele tuginev.

Illustreerigu seda lihtis näide. Kui ma jalutan sõbraga tänaval ja sõber teeb mu kuueseljale kriidiga risti, siis tekib see minus tõelise sotsiaalse alaväärsustunde. Mul on piinlik jalutada kaasainemete seas, risti seljal. Kui aga mu sõbral ei olnudki kriiti, vaid ta teeskles ainult risti tegemist, tõmmates sõrmega vastavaid jooni mu seljal, siis tekib mul näidiki kujuteldava risti pärast samasugune sotsiaalne alaväärsustunne, mis aga nüüd on imaginaarne, sest ta põhjused on vaid kujuteldavad.

Nii võib tekkida reaalne bioloogiline alaväärsustunne, kui inimesel on orgaanilisi puudusi: nõrgad kopsud, puudulike klappidega süda, nõrga nägemisjõuga silmad jne. Keegi aga võib kannatada ka imaginaarse bioloogilise alaväärsustunde all, kui ta puudused on vaid kujuteldavad. Samaseid nähtusi esineb teiste alaväärsustunde liikide puhul.

Kogu elavas loodes valitseva tasakaalupõhimõtte põhjal tekib alaväärsustundega seoses selle alaväärsuse kompensatsioon. Seegi võib olla kaheksugune — reaalne või imaginaarne.

Arsti teadus on juba ammugi selgitanud, et kui näiteks üks neer on puudulikult arenenud või vigastatud, siis teine võib areneda tunduvalt suuremaks ning töövõimelisemaks oma normaalkujust, võttes seega endale oma alaväärsuse paarimehe ülesanded. Kui südame klappid on kujunenud puudulikult (insufficiencia), siis laieneb süda, ta töömuskulatuuri võimsus suureneb, et puudulikest klappidest hoolimata siiski liikvel hoida vajalikku verehulka. Toodud näidetes on tegemist reaalse bioloogilise alaväärsuse reaalse kompensatsiooniga. Analooilisi nähtusi võime tähele panna näiteks maalikunstnike juures, kes kannavad prille. Hoolimata oma silmade nõrkusest on nad arenanud endis terava pilgu nende joonte ja varjundite märkamiseks, milliseid tavaline inimene — kuigi normaalsete silmadega — ei pane tähele. Samuti on huvitav märkida, et mõned kirjanikud, kes kannavad prille, oma loomingu kasustavad erakordselt palju nägemismuljeid, värve, isegi värvivarjundeid (Tuglas!). Beethoven oli

kurt, kui komponeeris oma 9. sümfoonia. Väga ilusa käekirjaga inimesed on sageli pahemakäelised. Kõigil neil juhtudel esineb mingi reaalse alaväärsuse reaalne kompensatsioon. Nõrgeimast küljest on tehtud tugevaim, puudusest on saanud võime. Veel suurema võimetõusu toob inimesele ta kujuteldavate puuduste reaalne ülekompensatsioon, sest siin lähtub treening mitte nõrgast, vaid normaalse väärtusega materjalist ja võib anda veel palju silmapaistvamaid lõpptulemusi kui tegelike nõrkuste kompensatsioon. Kui luuletajale näib, et hoolimata ta andekusest tema loomingu vormiline külg on siiski saamatu ning kohmakas (kuigi see tegelikult nii ei olegi), siis koondab ta oma tähelepanu loomingu kujuteldavatele puudustele ja kompenseerib selle reaalselt, saades suurepäraseks stiilimeistriks.

Agas alaväärsuse kompensatsioon võib esineda ka imaginaarsena. Teatud nõrk koht saab põhjuseks kõigi eluülesannete eest põgenemiseks. Nõrkade silmadega õppurile võib ta puudus saada põhjuseks, miks tal ilalgi pole ülesanded täidetud. Ja täiskavanunagi jätkub samasugune mentaliteet. Prillid teevad inimesest nurkapuuga ning peanorutaja.

Veel halvemaks muutub lugu, kui selliseks tagasitõmbumiseks annab põhjust vaid kujuteldav viga, kujuteldav alaväärsus, usu puudumine oma võimetesse. Sellisel juhul võib normaalse andekusega või sellest ülegi ulatavast isiksusest siiski saada mitte millekski kõlbav hädavares.

Oleneb inimese kasvatusena ja personaalse ja ratsionaalse finaliteedi teenistusse antud jõududest, kas ta alaväärsustunne, olgu see reaalsel puudusil baseeruv või kujuteldav, saab vahendiks, mille ületamiseks arendatakse oma võimeid, või annab see talle põhjuse näha kõikjal vaid risti.

Hinnates inimesi ja nende tegevust eelpool vaadatud alusel, saab meile mõistetavaks nii mõnigi nähtus ümbritsevas elus. Neilt aluseilt lähtuv analüüs aitab selgust muretseda nii mõnegi inimese tegevuspõhjuste ja eesmärkide üle, nagu ta aitab vastust leida küsimusile, miks teatud kirjaniku loomingus esinevad just need ja need tendentsid ning motiivid, miks see või teine mõtteleja on oluliseks pidanud just neid momente, millega on seletatav teatud kirjanduslike või ühiskondlike voolude tekkimine.

Kas ei seletu Nietzsche nõrkusteta, võimutahtelise üliinimese idee vähemalt osaliselt sellega, et too filosoof ise kannatas progressiivse paraliisi all? Kas ei esine siin mõtteleja enda bioloogilise alaväärsustunde kompensatsioon võimsate kujuteldavate abil? Kas Tolstoi ühiskondliku töö ja õigluse ideaalid, ta inimväärsuskultus ei ole kompensatsiooniks ta enda välisele inetusele, mis põhjustas ta sotsiaalset alaväärsustunnet?

Kas romantilise kirjandusvoolu elustpõgenemine, ilutsemine mineviku voorustega ja fantaasiapiltidega ei ole kompensatsiooniks 18. sajandi pealetungiva elujõulise linnakodanluse eest taanduva feodalismi hääbumisparatamatusel?

Kas Hitleri brutaalne diktatuur ei ole surmahaiguses kapitalismi viimne meeletu võõrõõnne töölisklassi hoogsalt kasvava jõu vastu, seega oma alaväärsuse maskeerimine täädike säraga?

Kas lõppeks ristiususki peituvat askeesi ning maistest varadest loobumise õpetuse ja tulevasele elule lootmise doktriini algjuuri ei tule otsida igasuguse reaalse vabanemise- ja elujärje paranemislootuse kaotanud rooma orjademassi, „kõigi vaevatud ja koormatud“ irrealsest kompensatsioonitarbest — kujuteldust leida pärast surmaga neid väärtusi, mida elus ei suudeta kätte võidelda?

Selliste küsimustega võime läheneda paljudelegi nähtustele. Ja me avastame, et üksikisik ja ühiskond ei ole hampelmanniks mingi müstilise niiditõmbaja käes, vaid isegi suurte ning algul mõistatuslikena näivate tegevusavaldiste algelemente tuleb otsida tõelisest inimesest endast, tema alaväärsustunde ja endateostustungi mitmepalgelisest avaldusist.

Kaasaeg ja usuküsimus

Kaasaega võib nimetada „lõbukultuuri“ ajastuks. Üldine tsivilisatsiooni ja kultuuri võidukäik on helitanud tänapäeva inimlapse. Suurimaks eluideaaliks seatakse härrasmehelik elumugavuste saavutamine. Ja mis on lõppeks sellise olukorra tulemus? Võtab maad metsik ja meeletu võidujooks haripunktide suunas, kus paljud ilma eesmärgile jõudmata langevad reast ja tühjenevad kiiresti elujõust haiglaste unistuste uimas.

Vaja on esmajoones revideerida tänapäeva inimese ellusuhtumist. Materiaalsed väärtused ja sellega seoses olev „naudingukultuur“ ei tohi saada ühiskonnas domineerivaks ebajumalaks. Materialismi võidukäik sunnib riike ja rahvaid haarama relvi vennatappeks, nagu see toimub meie päevil Hispaanias. Inimesemõtte kaldumine materialismi ei tunnusta ühiskonnas enam *eo ipso* vajalikke moraali ja juriidilisi reegleid, nagu seda näitas mõni aeg tagasi Abessiinia draama ja nagu näitavad praegu arenevad sündmused Kaug-Idas Hiina ja Jaapani vahel.

Kui eelpool rõhutasime, et lõbukultuur jätab tühjaks inimese, siis tahaksime siinkohal öelda, et just hingeliselt maksab see kõige valusamini kätte. Ja kui ühe rahva keskel võtab maad hingelise ebastabiilsus ja närvikkus, siis on raske ühismeelt saavutada. Hingelise tasakaalutuse ja närvikkuse tunnused iseloomustavad rahvaid järelejäta-aastail, kus on elatud kogu aeg hirmuafektide piinade all ja kiseldud rusudel ja ahervartel. Sellises õhkkonnas on raske häälestada üksikuid rahvakihte ühe müti alla. Hingeline kaater võtab väga palju aastaid paranemiseks. Just sõdade järelnähtusena ilmnevad sagedased enesetapped või nagu seda nimetab prof. Pirogov — „traumaatiline epideemia“.

Kuidas saavutada rahvas hingelist tasakaalu? Kuidas kasvatada inimestes suurimat respekti ühiskonnas enesest-mõistetavate moraaliireeglite vastu? Siin on mitmeladseid kasvatustegureid. Kodu, kool, sõjavägi, ajakirjandus jne. Kuid ma lisaksin siia juurde kaks tegurit, mis oma olemuselt on igivanad, aga siiski pole ka moodsal ajastul kaotanud oma mõtet. Need tegurid on kõigile tuntud usk ja kirik.

Usu kui ideelise väärtuse põhitähtsus seisneb selles, et ta püüab kasvatada inimest paremuse ja positiivsuse suunas. Ka usk omab ideena sama väärtuse nagu teisedki sotsiaalreformistlikud ideed indiviidi kasvatuse alal, mis nime nemad ka ei kannu. Lõpuks kommunismgi on rakendatav tegelikult alles uue inimesisiku kasvatamise ja kujundamise kaudu. Sellega pole sugugi öeldud, et kommunism ja usk oleksid samaväärsed, vaatamata et neis on palju kokkupuutepunkte. Põhilaadilt

nad on üksteisele vastu ikkagi nagu tuli ja vesi. Ühe siht on maapealne paradüüs, teisel aga taevas. Viimase taotlus aga kohustab elama maises ruumis sotsiaalselt ja individuaalselt kõrgeväärtuslikku elu. Usulised veendumused loovad inimeses hingelise tasakaalu, häälestavad rahva tervikuna ühissuunas. Selles mõttes teevad kavalasti need riigid, kes võtavad usu kandesambad enda kaitse ja protektsiooni alla, kus kirik ja võim käivad käsikäes.

Usuidee või usundi kandesambaks kristlikus mõttes on olnud ligemale paar tuhat aastat kirik. Ka tänapäeval kuulutatatakse kristlikke tõdesid kirikukantslist. Kuid tekib küsimus: kellele? Selles ei ole ainult buršlikku irooniat, kui hiljuti keegi õigusteadlane nende riidade kirjutajale väitis, et kirik on eitee polügaamilise abielu koht hingekarjase-pastoriga. Selles väites on siiski valusad tõtt. Tõesti: kirik on tänapäeval enamikus vanema naisgeneratsiooni koonduspaigaks. Teistele harilikele surelikele näivad kiriklikud talitused isa-isadelt juurdunud ja harjunud kombena, sest keegi ei taha ju olla pagan ega sattuda kaaskodanike eelarvamuste alla. Kui küsida, kas silmakirjalike vagatsejate kõrval leidub tänapäeval tõelisi usklikke, keda kirik ei rahulda ja kelle seesmine mina räägib toa nelja seinavahele, kambri-nurgas Tundmatuga, nagu seda on õpetanud suur Kalilea Õpetaja? Raske on siin olla erapooletu vastuse andmisel, kuid restoran, kohvik, ballisaal on kujunenud moderninimesele elumõtteks ja vaevalt kaasaegses kiires elutempos jääb inimesel aega enda sisemaailmale. Selle tulemus on ajaga mehaaniline kaasarruttamine ja jesuiitlike eesmärkide taotlemine: üle laipade eesmärgile!

Väidetakse, et kirik on olnud kõigi aegade mõjukam võimu tööriist masside surumisel. Öeldakse, et kirik ja usund on tinginud sõdu, nagu näit. kolmekümneaastane sõda jne. Öeldakse, et kirik ei toimi oma põhimõtete kohaselt. Vihjatakse pastorkonnale, kes härraseliidina kiriku ja mammona on viinud sünteetilisse ühendusse.

Kes tahaks salata, et see seni on olnud nii. Siiski pole usundi mõte iganenud kaasaja. Selles ei tule näha ainult vagatsemist. Usuaate kandja — kirik ja ta juhtkond tõstab oma autoriteeti ja lähendab endale laiemaid hulki, kui usuideaali noores generatsioonis tõlgendatakse elamusatena ja kaovad juhtkonnas härraskiriklikud vaatekohad, kui õpetaja isik ei ole ainult isoleeritud subjekt, vaid tõeline rahvamees.

Kirik ühe rahvusliku kasvatustegurina vajab suuremat reorganiseerimist, et lähendada enesele kvalifitseeritud hulki aktiivsemalt.

M. Sillaots

EKS kolmekümneaastane

Käesoleval sügisel võib Eesti Kirjanduse Selts tagasi vaadata kolmekümneaastasele tegevusele. Sel puhul maksab küll igal kirjandusehuvilisel inimesel pöögusat pilku heita EKS-i senisele eluavalduisile.

Need, kes eeliseisvuseageisid olusid mäletavad, — need teavad, missugust elevust tõid kirjandusehuviliste perele EKS-i „kirjanduse-koosolekud“, s. o. avalikud kõnekoosolekud läbirääkimistega. Neid koosolekuid peeti Tallinnas, Viljandis, Kuressaares, Narvas, Pärnus, Valgas jne. Neil vaieldi rohkesti, peamiselt keeleküsimuste ja ilukirjandust puutuvate nähtuste üle; rahvast kogunes neile koosolekuile palju, sest neil nähti-kuuldi avaliku elu tegelasi, kelle arvamisid ja mõtted mõjusid ergutavalt keset üldist sumbunud õhkkonda. Praegusis, veneaegsest olukorrast sootuks erinevais tingimuis

ei saa EKS-i aastälevaatekoosolekuil muidugi enam olla seda tähtsust, mis neil oli enne iseseisvuseaega; puhtkirjanduslikul alal aga on neil nüüdki suur ülesanne täita.

EKS-i häälekandja „Eesti Kirjanduse“ seni-ilmunud kolmkümmend aastakäiku oma 18 940 leheküljega on mahukas vara-ait, millesse talletatud sõnavõtted kirjandust, keelt, kultuurilugu, rahvaluulet ja rahvateadust puutuvate küsimuste kohta ei vanane. „Eesti Kirjanduse“ elulähedasemaks osaks on artiklid üksikute kirjanike ja kultuuritegelaste kohta nende juubelite jms. puhul ning arvukad pikemad ja lühemad arvustused ilukirjanduslike ja populaarteaduslike, vahel ka teaduslike uudisteoste kohta.

EKS-i muist, peamiselt iseseisvuseaegseist üritusist

II Rahvusvaheliselt antifašistlike kirjanikkude kongressilt

Käesoleva aasta suvel peeti Madridis II rahvusvahelist antifašistlike kirjanikkude kongressi. Oli ilmunud üle 90 kirjaniku igast maailmakaarest, 28 rahvusest. Sõit kongressile ei olnud hädaohuta, oli seotud suurte raskustega, peeti ja kongress riigis, kus möllab sõda. Kas mitte vahest kongressile pomme ei pilluta? Rahulikult vastasid Hispaania kirjanikud: meil on rahvavägi, see kaitseb Hispaania külalisi. Kohe avamisõhtul, Valencias kõlas häiresignaal, lähenesid fašistlikud lennukid, ja kongressi istungite aegu Madridis pommitati linna iga õhtu. Vabariigi rahvavägi aga kaitses kongressi tõi hästi.

Madridis võib kõikjal tähele panna kuid kestnud pommitamiste jälgi, kuid kõigi kannatuste ja õuduste kiuste on ta muutunud tugevamaks ja võitlusetahteliseks, paneb sangarlikult vastu. Elu läheb korralikult oma rada: töölised rattavad vabrikusse, ametnikud büroosse, sõdurid sõidavad vahetuseks frondile, naised seisavad sabas ärde ees, lapsed käivad koolis ja mängivad tänavatel — ei, Madrid ei tunne paanikat. Eri-lise tule all on järjest uus kõrge telegraafihoone Gran Via tänaval, kuid nagu rahuajalgi lähevad naisametnikud tööle täpsel kellaajal. Kohvikutes juuakse kohvi liivakottide taga. Suurtes kaubamajades võib endiselt ostusid teha, muidugi liivakottidest barrikaadid ees.

Valencia ja Madridi kongress ei olnud pikkade teoreetiliste vaidluste kongress, vaid kongress, kus üksmeelselt hukka mõisteti fašistlikud õudused ja kus üksmeelselt avaldati valmisolekut toetada Hispaania rahvast tema võitluse vabaduse ja kultuuri kaitseks. Fašismi diktatuuri võit Hispaanias tähendaks ülekaalu andmist fašismile Euroopas sõjaliselt ja poliitiliselt. Fašism on alanud üldrännakut kultuuri vastu, tähtsaim ülesanne on kultuuri kaitse. Otsiti vastust küsimusele, missugune on käesoleval silmapilgul kirjaniku kohustus.

Kongressist osavõtjad rõhutasid oma solidariteeti frondil võitlevate kirjanikkudega. Tuletati meelde Ludvig Renn'i, Gustav Regler'i, prantsuse auhinnatud kirjanikku André Malraux'd, kes organiseerib lennuvége, ja paljusid teisi, kes teistele eeskujuks. „Kultuur ei ole muud kui inimväärtuse kõrgem avaldus,“ ütles Hispaania kirjanik Ramon Sender ja selle kõrgema inimväärtuse kaitseks seisavad kirjanikud võitlusrindel. Inglise kirjanik Ralph Fox ja ungari kirjanik Paul Lukács on frondil langenud, hulk teisi on raskesti haavatud.

Ka kirjutamine olgu tegu ajaloo edumeelse arenemise seisukohast, mõjutagu arenemist vabaduse ja õiguse, vabaduse ja inimväärtuse mõttes. Kirjandus ärgu piirdugu tõelolude kirjeldamisega, ta sisaldagu ka arvustust ja nõudmisi, ta võideldu millegi eest. Sellel kongressil rõhutati selgel sõnal: erapooletus ei ole kirjaniku asi. Erapooletus on kasuks tagurusele, on kirjaniku vaimse kohustuse reetmine. Prantsuse kirjanik Julien Benda ütles: „Võiks täita pakse kõiteid suurte vaimuimemete näidetega, kes ajaloo vältel võitlesid oma vaimse kutsumuse mõttes. Ma nimetaksin lähemast minevikust näitena romaanikirjanikku Emile Zola'd, kes ei reetnud oma kutsumust, vaid kes oma aja ahnetele rõõvikutele näkku paiskas tuttavad sõnad „j'accuse“ (ma süüdistan).“

Arvukates sõnavõttudes rõhutatakse poolehoidu Hispaania vabadusvõitlusele. Taani kirjanik Martin Andersen-Nexö ütleb: „Meie ei ole siia tulnud turistidena, vaid selleks, et teid aidata ja toetada teie võitluses. Meie ei võitle otseselt teie kõrval, aga meie ütleme teile, et väljaspool teie piire on teiega tuhanded, kelle nimel meie kõneleme.“

Kõik, mille nimeks on demokraatia, on fašismi silmis kõige suurem pahe. Willi Bredel Saksamaalt tõrjub tagasi aristokraatliku rahvapõlgamise ja alavääristamise. „Inimsoo kultuurloost teab iga haritud inimene, et alati

võiks nimetada kolmekõitelise suure „Õigekirjutuse Sõnaraamatu“ ja välimuselt luksusliku „Kalevipoja“ kirjastamist, kahe väärtusliku populaarteadusliku sarja — „Elava Teaduse“ ja „Suurmeeste elulugude“ — väljaandmist jne. Eristat tähelepanu väärrib EKS-i pidev teotsemine maailma-kirjanduse silmapaistvamate suurteoste levitamise alal eestikeelseis tõlkeis. Tegelikke, teoreetilisist küsimusist vähem huvitatud kirjanduse-sõpru paelub ehk just see ala enim.

Ligi üheksakümmend väärtteost on aastate jooksul EKS-i eestvõttel eestlasest-lugejale kättesaadavaks tehtud. On eestikeelses tõlkes ilmunud sääraseid raamatuid nagu „Kanteletar“ ning Juhani Aho, Eino Leino, Sillanpää ja teiste nimekamate autorite teoseid soome keelest, hulk Shakespeare'i näidendeid ja Dickens'i, Shaw', Wells'i, Conrad'i, Galsworthy ja Huxley romaane inglise keelest, Nietzsche „Nõnda kõneles Zarathustra“ saksa keelest, Molière'i „Ihnus“, „Misantroop“ ja „Eba-haige“, Voltaire'i „Candide“ ja „Zadig“, Balzac'i „Sag-rännahk“, Flaubert'i „Salambo“, Zola, Daudet, France'i, Maupassant'i ja teiste teoseid prantsuse keelest, Turgenevi „Aadlipesa“, Tolstoi „Ülestõusmine“ ja valik Puškini luulet vene keelest, kusjuures tõlkijaina figureerivad sääraseid nimed nagu Joh. Aavik (E. A. Poe „Gordon Pym'i lugu“, milles on katseks tarvitatud väga suurel määral uuenduslikku eesti keelt), A. Anni, A. Oras, A. Saareste, J. Semper, J. Silvet, G. Suits, Fr. Tuglas jt.

Nagu nähtub sellest üsna lühikesestki ülevaatest, on kirjanduse-sõpradel põhjust EKS-le ta aupäeva puhul tänulikud olla, soovides talle ühtlasi parimat edaspiditeks aastakümneteks ja -sadadeks.

R. Tiituse karikatuur

„Miks meie tähtsatel tegelastel on vene naised?“
„Kuidas nii, paljudel on ka saksa naised.“

demokraatia valitsemise ajal või demokraatliku opositsiooni lõttu õitses kunst ja teadus, seal aga, kus tõstis pead tagasikiskumine, algas kultuuri langus ja hävimine. Suur antiikaja humanistlik kultuur kasvas antiiksete demokraatiate pinnal; uus kunsti ja kirjanduse õitseageg tõrkas ühes noore, edasitungiva kodanlusega vabades Hansa linnades, Madalmaades, Itaalia linnvabariikide aegu; suur prantsuse kirjandus, kas ei tõusnud ta prantsuse vabadusvõitluse otsesel mõjutusel ja ägedas opositsioonis saksa feodalismi ja absolutismi vastu? Meie astume vastu fašistlikele ajaloo võltsijaile ja näitame, et kõik fašismi teooriad sihivad rahva orjastamise ja rumalakstegemise poole, ühtlasi ette valmistades imperialistlikku sõda.“

Heinrich Mann kahetseb, et ta ei ole kolmekümneaastane, ta kadestab neid, kes tohivad kanda vabaduse relvi. Karin Michaelis on veendunud, et igaüks otsustama peab, kas ta seisab siinpool või sealpool. Mitte heatahtlikult erapooletu olla. Ma ei arva, et kõiki peaks suruma ühte parteisse, kus peab sõna kuulma pimedast peast. Seda ei ole tarvis. Rahu eest võitlejate partei on nii suur, et sinna ära mahuvad kõige mitmekesised rühmad. Kuid tänapäev erapooletuks jääda tähendab sammumist ahtakesel teel üle ilmatu kuristikku — seda ei suudeta, see tähendaks surma. Oleme keset lahingut, peame võitlema! Kas tahame või ei taha — meid kistakse kaasa. Igaühel on oma võitlusvahendid. Ühel sõnad, teisel teod — kuid kõik on rahu ja vabaduse pooll.“ Romain Rolland soovib, et abielu rahvasside ja vaimse eliidi vahel olgu eeskujuks Euroopa ja Ameerika demokraatiale.

Liigutatult puudutatakse kongressil frondisõdurite teadushimu. Suurtükkide mürina saatel õpivad tuhanded lugema ja kirjutama. Madridi sõjarindel ilmub 120 sõduriajalehte, sõdurite kirjutatud, kes hiljuti veel lugeda ei osanud. Hulk raamatukogusid täidab sõja ajal tõusnud tarvidust. Siin ei kaitsta mitte üksnes kultuuri — siin uuendatakse, elatakse kultuuri. Kurt Stern ütleb: „Meie teame küll, et meie võidame, mitte sellepärast, et kultuur on meie pooll. Meie ei võida kultuuri läbi, vaid võidame kultuuriga ja kultuuri heaks: läinud aegade kultuuriga, elava kultuuriga, tuleviku kultuuri eest!“

Marie Curie

Tema 70 a. sünnipäeva puhul

Hiljuti ilmus Pariisis biograafiline teos Marie Curie kohta tema tütre Eve Curie sulest, mis on samal ajal tõlgitud mitmesse euroopa keelde. Minu ees on praegu saksa keelne tõlge: Marie Curie. Leben und Wirken. Bermann — Fischer Verlag. 1937. Wien.

Peab au andma autorile — objektiivsus on esikohal — ja siiski õpime tundma Marie Curie'd ta inimlikust küljest, mis seni vähe tuntud.

Ta elukäik on kummaline nagu muinasjutt:

Marie Sklodovska — Marie Curie — sündis Varssavis 7. novembril 1867 kooliõpetaja Sklodovski tütre. Ta lapsepõlv on tumestatud vanema õe ja ema varajase surma tõttu. Ainelised raskused lasuvad perekonnal. Lõpetanud seitsmeteistkümnendaastase tütarlaste-gümnaasiumi, läheb Marie Sklodovska raha teenima lastekasvatajana, teenitud raha saadab ta nelja aasta jooksul oma õele, kes õpib Pariisis arstiteadust. Kui õel raskused seljataga ja ta pärast ülikooli lõpetamist õnnelikult abiellunud, kutsub ta Marie Sklodovska Pariisi. Sorbonne'is töötades, 27-aastasena tutvub ta professor Pierre Curie'ga ja abiellub. Järgneb 10 a. õnneliku perekonnale ja ühist vaimlist tööd raadiumi leiutamisel. Ja siis korraga õnnetu juhtumi läbi kaotab ta elukaaslase. Sellest lõogist ta ei parane üldse. Lastele ta kunagi ei räägi isa surmast. Ta ise teeb kõik selleks, et Pierre Curie'ga

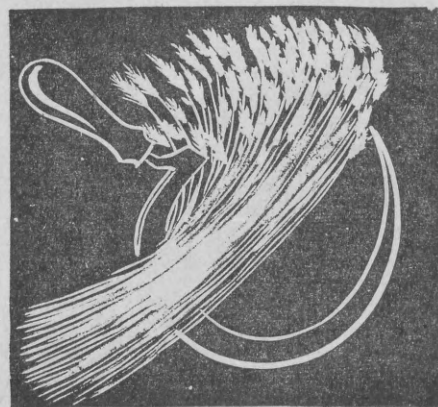
Anna Louise Strong Ameerika Ühendriikidest peatub sõna tähtsuse juures. „Meie relv on sõna, et kuulajate ajudes sünniks pööre.“ Ta toob tabava näite. „Mittevahelesegamine“ on sõna. Samuti „erapooletus“. On need olnud relvad? Jaa — ääretu mõjuvad koguni! Need on sõnad, mis on segadust sünnitanud prantslaste, inglaste, ameeriklaste ja teiste hulgas. Kas ei suurendanud seda segadust sõna „rahvuslased“ Franco kohta ja „punased“ Hispaania seadusliku valitsuse kohta? Sõnad peaksid tõsiasju edasi andma õiges valguses. Võiks näit. kasulik olla Franco salkadest rääkida kui interventidest. See on ainult näide sellest, kuidas võib sõnu tarvitada.“

Piisab nendest ridadest, et iseloomustada II anti-fašistlikkude kirjanikkude kongressil valitsenud meeleolu. Mõndi laiali täielikus üksmeeles, üksmeeles ka suurte, tuntud nimega Hispaania kirjanikkudega, kes nii südilt ja vaimustatult sõdisid Hispaania kaitseks. Kõiki ühendas lubadus mitte unustada Hispaania vabadusvõitlust, selle heaks teha kõik, mis kellegi võimuses.

Ainetel M. K.-O.

Kumbulus seep

A. FREDERKING

Kiita pole meil siin midagi, kurtis vana elupõline Peipsi kalur, kui ühel päeval juhtusin Mehikoorma juures järvekaldal istuma ta paadininas. — Kus vanal Nikolai-ajal oli meil aga elu: löid purjed lahti, kihutasid Laadogale ja sealt püügi-hooaja lõppedes ränga rahakoormaga tagasi. Pidotseti ning prassiti siis terve talv läbi, ja kevadel uuesti Laadogale, kuid nüüd... ja ta vaikus nukralt.

— Nüüd...? pärin talle paberossi pakkudes.

— Nüüd on ajad hoopis vaesed; kui vahel juhtudki järvest tõmbama suurema kalanoosi, siis ülesostjad löövad kohe hinnad alla!

— No aga kas teil siin siis mingit kõrvalteenistust pole? pärin pikkamisi.

— Mis sa siin ikka teenid, varem sai kaubeldud ka kaltsudega, vahel pottidega, kuid kõik see on vana asi ning nüüd ei aita enam seegi. Suvel tahtsin kassidega veidi teenida, aga näe, kukkusin päris ropult sisse — isegi maja pidi minema oksjonile!

— Kassidega?! pidin nüüd tahtmatult imestuma.

— Just!

— Päris kassidega kohe?

— Päris kassidega jah, ja kui siis olin uuesti süüdanud ta vahepeal kustunud paberossi, hakkas ta jutustama oma kurba lugu:

— Tänavu kevadel tuli Tartust keegi juudist kala-kaupmees suure koliseva veoautoga Mehikoormasse. Kui see juut siin siis pikemalt ringi vahtides märkas, et meil on palju kasse, hakkasid tal silmad peas lausa põlema. Ei pannud ta siis tähele enam kalu ega midagi, jättis tinglemisegi mõneks ajaks soiku, et aga üle lageda küla vahel ringijooksvaid kasse. Vahtisime seda nalja päris imestusega pealt, et mida pagan see juut neist kassidest loeb?

— Kui teie need kasset linna toop, siis minu maksap teile palju raha, hakkas too juudanägu lõpuks seletama.

— Mis raha neist kassiraipeist ikka saab, kostsin pahuralt, sest liialt jäledana tundus kogu see jutt, seletas vana kalamees edasi.

— Oi, palju raha saab neist kassidest, kukkus juut edasi seletama, — kes toop nad linna, see saab minult üks terve kroone tükist.

— Kroon tükist, tohoh! andis mul siis imestada. Ja siis see juudimait seletas, et tahtvat avada vabrik, kus hakkavat parkima kõiksugu loomade nahku ja nende hulgas ka kasside omi.

— Aa, nüüd mõistan, poetasin omalt poolt sõnakese

vahela, — juut tahtis hakata teie kassidest tegema kotiknahku.

— Jumal seda teab, jätkas kalur, — algul paistis see lugu mulle küll päris naljakana, et iga kassiroju eest maksab inimene terve krooni puhtas rahas. Kuid lõpuks, kui juut pani mulle koguni tervelt kümme krooni käsirahana pihku, ei jäänud enam muud üle kui pidin uskuma.

— Sinu yöip tuua niipalju kasset, kui aga saap, kasvõi sada tükit, kõik võtab minu vastu ning maksap ousalt kinne! kinnitas juut.

— Kasvõi sada, ja ma hakkasingi mõtlema sajale kroonile, mis tundusid olevat mul juba taskus. Siis märkis juut paberile oma nime ja aadressi ning läks, kuna aga mina hakkasin juba samal päeval püüdma kasse. Kõik vanad kastilodud ja kalakorvid kogusin kokku, toppisin need kasse täis ja viisin aita. Algul püüdsin kasse ikka ise, pärastpoole lasksin aga seda teha külapoistel, makstes neile viis senti paarist. Nii kogus mul ait kasse otsani täis, nii et tegemist oli nendega õige palju. Ka külarahvaga oli mul seepärast palju jagelemist, sest kassid muutudes näljaseiks, tegid põrgulärmi. Ka palju kalu õgisisid nad mul seejuures nahka.

— Ja siis...? pärisin põnevalt, kuna see lugu hakkas mind juba huvitama.

— Ja vot siis, kui mul juba sada kassi oli koos, ladusin nad kastide ja korvidega vankrile ning hakkasin Tartu poole liikuma. Küll vahtis ja imestas külarahvas, et kaugele ma säärase kassikoormaga jõuan, kuid siiski oldi rõõmsad, et küla saab kassinuhflusest lahti. Ise ma aga ei mõtelnud enam muud kui et sada kassi, see on sada krooni puhast raha.

Ja nii ma siis läksin, Tartusse jõudsin alles teise päeva õhtul. Kassid aga olid näljased, kisasid ja röökisid vankril. Ühtegi sissesõiduhuovi mind ei lastud, et säärase põrgulärmiga ajan terve maja jalule. Juuti ei leidnud ma aga linnas mitte kuskilt, säärast kaupmeest polnud seal üldse olemaski. Kolm päeva kolasin oma kassikoormaga mööda Tartu ringi, pärisin siit ja sealt, kuid säärast juuti ei teadnud linnas mitte keegi. Kassikisa vankril muutus aga kord-korralt ikka jubedamaks, nii et eneselgi tuli lõpuks hirm peale.

— Ja mis siis sai? ei suutnud hoiduda pärimast.

— Mis siis ikka sai, midagi, laiutasin käsi, kirusin juuti maapõhja, lükkasin mütsi kuklasse ja padavai tagasi koju, lõugav kassikoorem vankril.

— Ja nii tõite kassikoorma tagasi koju? jätkasin pärimist, kui olime süüdanud põlema uued paberossid.

alustatud uurimusi raadiumi alal edasi viia. Temale võimaldatakse edasitöötamine ülikoolis Pierre Curie' kohal. Ta on esimene naisprofessor Sorbonne'is. Tema edaspidine töö näitab, kui õieti see valik oli tehtud. Üks teaduslik leiutus teise järele, aukraadid, auhinnad; see aga ei muuda teda — tagasihoidlikkus ja ükskõiksus välise maailma vastu püsivad endiselt. Sealjuures teeb ta kõik selleks, et raadiumi omadused ka arstide poolt tähelepanu leiaksid. See õnnestub ja tema laboratooriumi kõrvale ehitatakse ka raadiumiga ravimise keskus, mida kasu-

latakse peamiselt vähitõbiste jaoks. Sõja ajal, 1914—1918 löi ta üle 200 punkti röntgeniga ravimiseks, peale selle hulga liikuvaid röntgeni-keskusi vanadel sõiduautodel, mida oli sõpradelt seks otstarbeks kingituseks saanud.

Marie Curie suri loova töö keskel 1934. a. Tal oli rahuldus näha oma töö jätkajat lütres Irène's. Kõik, keda huvitavad suurte leiutiste saamislood ja nende autorid, peaksid tutvuma eelmainitud raamatuga.

V. P.

— Koju ma nendega ei saanud, sest teekond oli veel pikk ees, jätkas kalamees. — Öhtu eel, kui jõudsin Võnnu kiriku juurde, pidasin seal hobuse poe ees kinni, et minna paberosse ostma. Ja seal see päris õnnetus juhtuski: mõtlesin, et kurram, kaua ma neid nälginud kassiraipeid ikka vean ja kuhu panen, parem lasen nad juba siinsamas lahti, ja ka hobune pääseb siis vedamise vaevast. Ribinal-ribinal käristasin kastide laud ja korvide kaaned lahti, kuna kassid hakkasid volksatades kargama neist välja, kõik nälgimisest tigidad ja pööraselt karjades.

Ruttasin siis poodi, et nii jääd veel ise siin tõbrastega häтта, sest kassikari kihas mul ümberringi. Kuid vaevalt sain poeukse avada, kui kassid kõik rüsinale sisse tormasid, nii et ma ei suutnudki enam poeust kinni panna. Krauhti kargasid nüüd kassid poes sinna ja tänna, hüppasid letile, ronisid riulile ja kargasid silgutünnidesse, ajades igalt poolt purke, karpe ja toose kolisedes maha ning pistes kõik nahka, mis seal aga söödavat leidus.

— Mees, kurrat, sa tood näljase kassiparve poodi! sai poemes veel kisada, siis pidi ta aga vihaste kasside eest põgenema.

Kassid äga lõhkusid, purustasid ja õgised, tehes seal ääretut kahju ja lärmi. Poodnik, paar külameest ja mina ise pääsesime äga veriseks kriimustatuna palja chmatusega sealt tulema. Oi taevake küll, seda kisa ja lärmi, mis seal siis oli, palju rahvast jooksis seepeale kokku!

— Ja pärast...? pärsin.

— Pärast on vot nii, et nõuti kohtuga mult kõige selle tasumist. Öeldi, et olen toonud näljase kassikarja poodi. Kuid egas mina ometi ole neid sinna toonud, nad ise tulid, pugesis uksest vägisi sisse! Mina ütlesin küll, et nõudke juudilt, tema need kassid tellis, kuid midagi, protsess käib ikka edasi!

— Tõesti on see tige lugu, sõnasin tõustes.

— Kuid veel tigidamaks ta läheb, mõlemail meil on advokaadid sarvipidi koos, rassivad mehemoodi.

T A P E E T E

alates 14 sendist rull,
**koolitarbeid,
trüki- ja pak-
kimispaberit**

ostate

suurel ja väikesel arvul

PABERITÄRIST KODUMAA

Tartus, Aleksandri tän. 10, telef. 7-87

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, poolaastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90 Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Gustav Adolphi 8, Noor-Eesti, telefon 2-66. Toimetaja kõnetund igal äripäeval k. 11—12.

Vastulav loimetaja: JAAN KÄRNER.

Väljaandja: O.-Ü. NOOR-EESTI KIRJASTUS.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus, 1937.

Ilmus 16. novembril.

Klišeed A. Raba tsinkograafias.

Lotos-Henna

SHAMPOO-juuksevärvid värvivad juukseid lihtsa pesemisega igas soovitud nüansis (19 eritooni) pesukindlalt

Henna-Persian

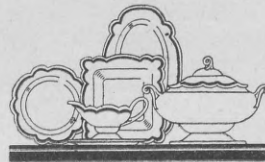
kulmuvärvid must ja pruun on loomuliku tooni poolest ainulaadsed oma ehtsuses, lihtsad käsitamises ja pesukindlad.

AINUVALMISTAJA EESTIS

Keemialaborat. „**Takema**“

Tartus

„Majatarbed? — Mirvits ja Pojad!“

Suurimas valikus
majatarbeid,
kinkeasju,
serviise
jne.

A/S. „**D. MIRVITS JA POJAD**“

TALLINN, V. Karja 7, telef. 483-62
TARTU, Raekoja 6, telef. 3-83

TOIMETUSELE SAADETUD:

J. Ruus, A. Meikop, R. Rytter, L. Hannula: „Rahva-
ülikoolid meil ja mujal“. Toimetanud N. Ruus.
Areng nr. 8, 9
Suomalainen Suomi nr. 6
Kasvatus nr. 8
Aed ja mesinik nr. 10
Eesti Raudtee nr. 4
Eesti Kirjandus nr. 10
Tööliste Hääl nr. 10
Taluperenaine nr. 11
Tuleviku rajad nr. 20
Looming nr. 8
Teater nr. 7
Muusikaleht nr. 10
Sõdur nr. 40—46
Välis Eesti nr. 11
Eesti Naine nr. 11
Ühistegevusleht nr. 10
Vabadussõja Tähistel nr. 9, 10
Eesti ja Nõuk. Liidu kaub. koja Majand. Bülletään nr. 3

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastaval määral postmarke.

A/S
TEKLA
PEAKONTOR:
TALLINN, SUUR KARJA 15

RIIDEKAUPLUSED:

TALLINN, SUUR KARJA 15
TALLINN, PÄRNU 6
HAAPSALU, EHTE 2
KURESSAARE, KAUBA 2
MUSTVEE, TARTU 15
NARVA, PEETRI PL. 2
PETSERI, KAUBARIDA 6/7
PÄRNU, LAIDONERI 6
RAKVERE, TURUPLATS
VALGA, KESK 14
VILJANDI, TARTU 6-a
VÖRU, JÜRI 5-a

Rahvuslik suurajaleht „UUS EESTI“ avaldab iga päev kiirelt, tõetruult ja asjalikult palju tarvilikku ja huvitavat sõnas ja pildis kogu maailmast

Altsia-Selts

Tartu Pank

Asutatud 1868. a.

- PEAPANK: TALLINNAS
OSAKOND: TARTUS
- TOIMETAB KÕIKI
PANGAOPERATSIOONE
- VARAKAMBER — SEIFID

Panga ühendus Londonis:

The British Overseas Bank Ltd.

Hind 35 senti